

Angst voor een vertroebelde relatie

**Een analyse van de houding van de Nederlandse regering
ten opzichte van De Commissie van Overleg
Zuid-Molukkers-Nederlanders**

Verder in dit nummer:

- Inleiding door Prof. dr. H.W. van den Doel
- 'Hocus-pocus' in the Netherlands Indies
- De Indonesische onafhankelijkheidsoorlog

Leiden University Institute for History

Redactioneel

Inleiding

1. Angst voor een vertroebelde relatie

Een analyse van de houding van de Nederlandse regering ten opzichte van De Commissie van Overleg Zuid-Molukkers-Nederlanders
Wieger Gaasterland

2. 'Hocus-pocus' in the Netherlands Indies

European psychoanalysis and the appropriation of Javanese healing traditions
Patrick Bek

3. De Indonesische onafhankelijkheidsoorlog

Conventionele oorlogvoering versus Mao Zedong's guerrilla 1945-1949
Steven van den Bos

Personalia

4 Acta Historica

5 Uitgave

Acta Historica: platform voor beginnende historici
Instituut voor geschiedenis, Universiteit Leiden
Postbus 9515
2300 RA Leiden
www.actahistorica.nl
redactie@actahistorica.nl

16 Acta Historica verschijnt tweemaal per jaar, exclusief themanummers. Wilt u kopij aanleveren? Kijk dan op onze website voor meer informatie. De redactie behoudt zich het recht voor bijdragen te weigeren, redigeren en/of in te korten.

Redactie

Wouter van Dijk
Kimberley van Goethem
Ferry Koolen
Jelmer Rotteveel
Joost Westerweel
Vera Weterings

33

Omslagontwerp/opmaak

Jan-Alex Bijlsma
Ferry Koolen
Jelmer Rotteveel

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 2213-171X

 Acta Historica
platform voor
beginnende historici

Redactioneel

Een nieuw nummer, een nieuw redactioneel. Zoals u, de lezer, van ons gewend bent brengt Acta Historica eens in de zoveel tijd een nummer uit dat geheel gewijd is aan een bepaald thema. Na eerder themanummers te hebben uitgebracht over jeugdcriminaliteit, de relatie tussen het Nederlandse socialisme en militarisme en tweehonderdjaar Koninkrijk, gaan we ditmaal (deels) de landsgrenzen over met het thema Nederlands-Indië. Het nummer bevat wederom drie artikelen van de hand van beginnende historici, evenals een inleiding verzorgd door Wim van den Doel, hoogleraar Algemene Geschiedenis en decaan van de faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit Leiden. Hoewel er uiteraard genoeg te schrijven is over het thema heeft de redactie toch een selectie moeten maken, waaruit de volgende onderwerpen naar voren zijn gekomen.

Het eerste artikel, van de hand van Wieger Gaasterland, behandelt de houding van de Nederlandse regering ten opzichte van de Commissie van Overleg Zuid-Molukkers-Nederlanders in de jaren '70 van de vorige eeuw. Het tweede artikel, 'Hocus-pocus' in the Netherlands Indies', geschreven door Patrick Bek, beschrijft de introductie van de psychoanalyse in de jaren 1920 en 1930. Steven van den Bos, ten slotte, richt zich in het laatste artikel op het verschil in oorlogsvoering tussen het Nederlandse leger en de Indonesische nationalisten ten tijde van de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog. Kortom, ook dit themanummer bevat weer een breed palet aan interessante onderwerpen.

Hoewel wij als redactie zeer tevreden zijn aan u weer een nieuw nummer te hebben kunnen presenteren, houdt de zoektocht naar interessante en publicatiewaardige historische artikelen nooit op. Vandaar ook dat wij iedereen die zich geroepen voelt zouden willen aanmoedigen hun stukken naar ons op te sturen voor een eventuele publicatie! Het voorstel kan gestuurd worden naar redactie@actahistorica.nl en dan krijgt u zo snel mogelijk een reactie van ons terug.

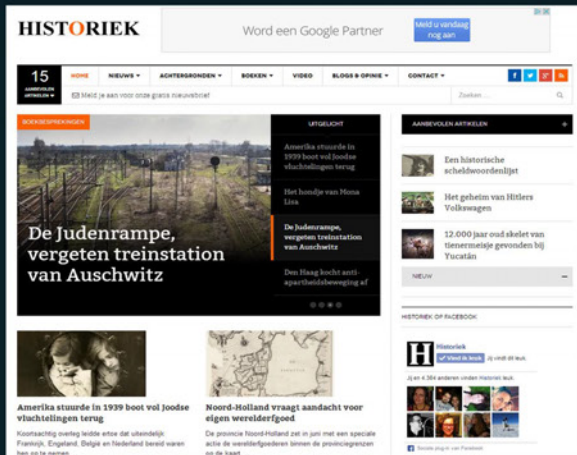
Docenten geschiedenis die ideeën hebben voor een boeiend themanummer zijn uiteraard ook van harte welkom hun ideeën met ons te delen. Voorstellen daartoe kunnen naar het bovengenoemde emailadres worden gestuurd.

Het woord is nu eerst aan de heer Van den Doel om de nodige duiding te geven en het nummer in te leiden. Wij wensen u (wederom) veel leesplezier!

De redactie

ONLINE GESCHIEDENISMAGAZINE Omdat we ook van gisteren zijn

HISTORIEK

NIEUWS - BLOGS & OPINIE - TRIVIA
HISTORISCHE ACHTERGRONDEN
BOEKBESPREKINGEN - BIOGRAFIEËN
HISTORISCHE FOTO'S - WO I & II

Samenwerkingsrubrieken met onder meer:
 KB - Rijksmuseum - Teylers Museum -
 NIOD en Museum Meermanno

Van de makers van HISTORIEK:

Vandaagindegeschiedenis.nl

PicturaHistoria.com

Inleiding

De geschiedenis van Nederlands-Indië en dus de geschiedenis van de Nederlandse aanwezigheid in Zuidoost-Azië en de gevolgen die dat heeft gehad, trekt nog steeds de belangstelling van historici, ook van jonge Nederlandse historici. En terecht, want de geschiedenis van Nederlands-Indië draagt niet alleen op zichzelf reeds interessante thema's aan, maar biedt ook een blik op de geschiedenis van de wereld waarin gebeurtenissen en ontwikkelingen in gebieden die weliswaar ver van elkaar zijn verwijderd, toch grote invloed op elkaar hebben gehad.

Steeds meer stellen historici daarom vragen die rekening houden met het feit dat er in de geschiedenis sprake is geweest van wereldwijde contacten en verbindingen. De dagen waarin de Britse historicus Hugh Trevor-Roper kon schrijven: 'there is only the history of Europeans in Africa. The rest is darkness', waarbij Afrika slechts een verleden zou kennen gekenmerkt door 'the unedifying gyrations of barbarous tribes in picturesque but irrelevant corners of the globe' – ligt ver achter ons. Het is nu de tijd van nieuwe perspectieven waarin de geschiedenissen van Afrika, Azië, Europa en de Amerika's aan elkaar worden gekoppeld, er vergelijkende studies worden gedaan of juist wordt gekeken naar de wederzijdse beïnvloeding. In dit kader biedt de geschiedenis van Nederlands-Indië voor Nederlandse historici ongekende mogelijkheden. Allerlei vragen die relevant zijn voor de wereldgeschiedenis kunnen met de casus van de Nederlandse aanwezigheid in Zuidoost-Azië worden bestudeerd, op basis van Nederlandstalige bronnen die vooral in zowel Den Haag en Jakarta worden bewaard.

In dit tijdschrift zijn drie interessante artikelen te lezen over verschillende aspecten van de geschiedenis van Nederlands-Indië, inclusief de post-koloniale gevolgen. In 'Hocus-pocus' in the Netherlands Indies. European psychoanalysis and the appropriation of Javanese healing traditions' wordt door Patrick Bek een belangrijk aspect van de geschiedenis van de geestelijke gezondheidszorg in Nederlands-Indië verteld, te weten de introductie van de psychoanalyse in de jaren twintig en dertig van de 20e eeuw. Hierbij wordt het gedachtengoed van de arts P.M. van Wulfften Palthe nader geanalyseerd, waarbij vooral blijkt dat eenvoudige oordelen over de koloniale context waarin hij werkte geen stand houden. Want hoewel Van Wulfften Palthe uiteraard een kind van zijn tijd was – een tijd waarin de verschillen tussen de 'westerse' en 'oosterse' cultuur werden benadrukt en Nederlanders enerzijds veelal de 'westerse' cultuur als superieur beschouwden en anderzijds Indonesiërs nauwelijks in staat achtten zich cultureel te ontwikkelen, beseftte hij ook dat hij kon leren van de traditionele Javaanse genezingsmethoden. Kortom: de 'characterisation of Dutch colonial psychiatry as a strictly European medical regime transplanted into the archipelago' wordt in het artikel van Bek ondergraven. De koloniale werkelijkheid blijkt altijd te ingewikkeld te zijn om in eenvoudige schema's te kunnen passen.

Steven van den Bos richt zich in zijn artikel 'De Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog. Conventionele oorlogvoering versus Mao Zedong, 1945-1949' op de in Nederland nog nimmer geheel

verwerkte strijd tussen Nederland en de Republiek Indonesië na de onafhankelijkheidsverklaring van Soekarno en Hatta op 17 augustus 1945. Er waren toen overigens wel degelijk Nederlanders die beseften dat de wereld in de Tweede Wereldoorlog een fundamentele verandering had ondergaan, die ook gevolgen had voor de Nederlandse positie in Zuidoost-Azië. Niet onbelangrijk daarbij was dat het machtigste land na 1945, de Verenigde Staten, principieel een anti-koloniaal standpunt innam. Ook had het nationalisme in Azië enorm in kracht gewonnen. In Indonesië had Soekarno zich tot een ware leider van het Indonesische volk kunnen ontwikkelen.

Vooraf luitenant-gouverneur-generaal Huib van Mook beseftte dat er een nieuwe politieke relatie moest worden gevormd tussen Nederland en Indonesië, waarbij er aan de Republiek Indonesië een belangrijke rol moest worden gegeven in het bestuur van in ieder geval Java en Sumatra. Dit besef maakte het mogelijk dat vertegenwoordigers van de Nederlandse regering, de zogeheten commissie-generaal onder leiding van oud-premier Wim Schermerhorn, in het bergdorpje Linggadjati het met de regering van de Republiek Indonesië eens konden worden over een toekomst waarin er spoedig sprake zou zijn van een soevereine Verenigde Staten van Indonesië. Het was echter de Nederlandse Tweede Kamer die roet in het eten gooide door het 'Akkoord van Linggadjati' 'aan te kleden' – zoals dat toen genoemd werd – met een interpretatie waarin er helemaal geen sprake meer was van een soevereine Verenigde Staten van Indonesië, maar van een soevereine Nederlands-Indonesische Unie waarin Nederland de scepter zou zwaaien. Voor Indonesië was deze stellingname uiteraard onaanvaardbaar, hetgeen een oorlog uiteindelijk onvermijdelijk maakte.

De Nederlandse-Indonesische Oorlog speelde zich af onder de eufemistische naam 'politieele acties', waarmee Nederland wilde aangeven uitsluitend de bedoeling te hebben de orde te herstellen op Nederlands grondgebied. De internationale gemeenschap – de Verenigde Staten voorop – zagen dit echter anders, reden voor de Verenigde Naties zich met het conflict te bemoeien. Achteraf is het soms vreemd te zien hoe weinig de Nederlandse politici inzicht hadden in de veranderde internationale verhoudingen en hoe snel de Nederlandse top in Indonesië erin slaagde steeds maar weer Amerikaanse vertegenwoordigers van zich te vervreemden. Dit kan alleen maar verklaard worden door te wijzen op de geringe internationale ervaring die Nederland als neutrale mogendheid voor

de Tweede Wereldoorlog had opgedaan. Ook is het soms vreemd te zien hoe zeer Nederland de kracht van het Indonesische nationalisme en de positie van Soekarno bleef onderschatten. Ook hier kan gewezen worden op de jaren vóór de Tweede Wereldoorlog waarin nationalistische leiders veilig waren opgeborgen, nationalistische partijen waren verboden en de Nederlanders in de kolonie vanuit hun luxe Europese wijken de inheemse samenleving slechts vanaf een afstand bekeken en daarom niet werkelijk wisten te doorgronden.

Van den Bos bekijkt de militaire kant van het Nederlands-Indonesisch conflict. Ook hier was er aan Nederlandse zijde sprake van een aanvankelijk optimisme dat in de werkelijkheid werd afgestraft. Het Nederlandse leger wist de TNI nimmer te verslaan, ook al veroverde het in december 1948 met een gewaagde luchtlandingsoperatie de Indonesische hoofdstad Jogjakarta en wist het de Indonesische regering gevangen te nemen. De TNI onder leiding van onder andere Abdul Haris Nasution voerde echter een succesvolle guerillastrijd op basis van de ideeën van Mao Zedong. Zoals Van den Bos concludeert: 'een beter aangestuurde TNI' wist 'een beperkt maar gestaag oplopend aantal Nederlandse slachtoffers te verwezenlijken, met als gevolg een toenemende druk op het moreel. Dankzij de hervormingen van Nasution werd de TNI een steeds gevaarlijkere gevechtsgroep die daadwerkelijk schade kon toebrengen aan de Nederlandse positie'. Met de formele overdracht van de soevereiniteit aan Indonesië in december 1949 was er niet onmiddellijk sprake van goede relaties tussen Nederland en Indonesië. Vooral het door Nederland vasthouden aan Nieuw Guinea zette de relaties al snel onder grote druk, terwijl de Indonesische president Soekarno een buitenlandse vijand wel kon gebruiken om de eenheid in Indonesië te bewaren. Pas na de machtsgreep van Soeharto in 1965 konden de Nederlands-Indonesische betrekkingen zich verbeteren, maar steeds hoefde er maar iets te gebeuren of er was weer sprake van een crisis. Zeker de Nederlandse regering moest daarbij voorzichtig opereren: Indonesië bleek een partner die zeer gevoelig was voor Nederlandse kritiek. Deze situatie bleef voortduren totdat enerzijds Indonesië zich ontwikkelde tot een democratische staat en anderzijds de Nederlandse regering in 2005 bij monde van minister van Buitenlandse Zaken Ben Bot verklaarde in 1945 de verkeerde keuzes te hebben gemaakt. Daarbij gaf de Nederlandse regering nadrukkelijk aan 17 augustus 1945 te beschouwen als de datum waarop Indonesië onafhankelijk is geworden. Beide ontwikkelingen maakten de weg vrij voor de opbouw van de hechte relatie waarvan nu sprake is. Tegen deze achtergrond is de geschiedenis van de Commissie van Overleg Zuid-Molukkers-Nederlanders zoals door Wieger Gaasterland geschetst in zijn artikel 'Angst voor een vertroebelde relatie', goed te plaatsen. In het midden van de jaren zeventig zat de Nederlandse regering niet te wachten op uitspraken van deze commissie die de relatie met Indonesië onder druk zouden kunnen zetten.

De relaties tussen Nederland en Indonesië zijn thans uitstekend te

noemen. Om ze goed te houden, is een goede kennis van het verleden meer dan noodzakelijk. De drie artikelen in dit tijdschrift dragen daar op een prima wijze toe bij.

H.W. van den Doel

Angst voor een vertroebelde relatie

Een analyse van de houding van de Nederlandse regering ten opzichte van De Commissie van Overleg Zuid-Molukkers-Nederlanders

In 2009 werd een aantal archieven van het ministerie van Justitie overgedragen aan het Nationaal Archief. Een van deze archieven omvatte de aantekeningen en notulen van de Commissie van Overleg (1976-1978).¹ Op basis van archiefonderzoek zal in dit artikel de houding van de Nederlandse regering ten opzichte van deze commissie geanalyseerd worden.

Figuur 1: De foto werd genomen op 12 juni 1977. De oorspronkelijke ondertitel luidt: 'Zondagochtend is in Utrecht een bijeenkomst gehouden van de adviescommissie van de Nederlandse regering voor overleg tussen Zuid-Molukkers en Nederlanders. De bijeenkomst werd o.a. bijgewoond door minister Van Agt, die wij hier in gesprek zien met de heren Köbben en Mantouw van de Commissie.' Foto ANP

Op dinsdag 2 december 1975 werd Nederland opgeschrikt door een treinkaping bij het Drentse dorp Wijster. Het beeld van een tot stilstand gebrachte NS-trein in een weiland staat in het collectieve Nederlandse geheugen gegrift. Al spoedig werd duidelijk dat Molukse jongeren verantwoordelijk waren voor de kaping. De zeven Molukse kapers hoopten door de treinkaping hun streven naar een onafhankelijke Molukse republiek kracht bij te zetten. Het lukte de jongeren in elk geval nationale en internationale aandacht te genereren voor hun

problematiek.² De beelden van de tussen de weilanden tot stilstand gebrachte trein gingen immers de hele wereld over. Plots waren de Molukkers voorpaginanieuws. Het was overigens niet de eerste maal dat Molukse jongeren op gewelddadige wijze aandacht vroegen voor hun streven naar een onafhankelijke staat. In 1966 was geprobeerd brand te stichten bij de Indonesische ambassade en in 1970 was de ambtswoning van de Indonesische ambassadeur bezet. Deze gebeurtenissen bereikten weliswaar de media, maar de publiciteit

¹ Het ministerie van Justitie, 'Hirsch Ballin draagt oorlogsarchief over aan Nationaal Archief', <http://www.justitie.nl/actueel/nieuwsberichten/archief-2009/910016hirsch-ballin-draagt-oorlogsarchief-over-aan-nationaal-archief.aspx>, 10 januari 2013.

² P. Bootsma, *De Molukse acties treinkapingen en gijzelingen 1970-1978* (Amsterdam 2000).⁴

die de treinkaping teweegbracht, was ongeëvenaard.³ De Molukkers gaven met deze acties aan dat er aandacht moest komen voor hun situatie in Nederland en op de Molukken. Al vanaf het moment van vertrek uit Indonesië voelden veel Molukkers zich verbonden met de in 1950 uitgeroepen Republiek der Zuid-Molukken. Veel Molukkers raakten teleurgesteld in de houding van de Nederlandse regering, die zich in hun ogen meer moest inspannen voor de Republiek Maluku Selatan (RMS). Het gevoel van onrecht leefde niet alleen bij de eerste generatie Molukkers maar ook sterk bij de tweede generatie Molukkers. Een aantal van hen radicaliseerde begin jaren zeventig dusdanig dat zij geweld niet meer schuwde.⁴

De Commissie van Overleg Zuid-Molukkers-Nederlanders

Eén van de voornaamste eisen van de kapers in 1975 was dat de Nederlandse regering de RMS zou erkennen. Maar aan deze eis wilde de regering absoluut niet toegeven. Als Nederland de RMS zou erkennen, zou de regering zich internationaal in een uiterst lastige positie manoeuvreren. Werkloos toekijken was echter ook geen optie, de druk om te handelen was door de kaping simpelweg te groot. Om deze reden nodigde toenmalig minister-president Joop den Uyl een Molukse delegatie uit voor een gesprek. Het doel van de bijeenkomst was om nieuwe gewelddadige acties te voorkomen. Op 17 januari 1976 sprak Den Uyl met de president in ballingschap van de RMS, Johan Manusama.⁵ Tijdens dit gesprek benadrukte Den Uyl de gezamenlijke verantwoordelijkheid van Nederlandse én Molukse zijde om nieuwe gewelddadigheden van Molukse jongeren tegen te gaan. Om deze gezamenlijke verantwoordelijkheid te onderstrepen wilde hij een commissie oprichten waarin zowel Molukkers als Nederlanders plaats zouden nemen. Deze gemengde Commissie moest zich volgens Den Uyl gaan buigen over de vraag 'hoe de Zuid-Molukse politieke idealen beleefd kunnen worden, waarbij het met name gaat om het in overeenstemming brengen van het beleven van deze idealen met de rechtsorde'.⁶ Manusama ging akkoord, maar benadrukte dat de Commissie vooral geen 'zoethoudertje' mocht worden.⁷

De definitieve beschikking werd op 3 maart 1976 in de ministerraad besproken en goedgekeurd. De doelstelling verscheen daarop als

volgt in de Staatscourant:

'De Commissie heeft tot taak:

a) Na te gaan hoe, gelet op de historie en op de huidige situatie van de Zuid-Molukkers in Nederland en op hun toekomst, de verhoudingen tussen Nederlanders en Zuid-Molukkers verbeterd kunnen worden en hieromtrent later aanbevelingen te doen;

*b) Zich te beraden over de problemen in de Nederlandse samenleving ontstaan uit het feit dat onder de Zuid-Molukkers verwachtingen leven en politieke idealen worden nagestreefd die de Nederlandse regering niet kan delen, waarvan zij het bestaan en de ernst onderkent, en over de wijze waarop aan die problemen het hoofd kan worden geboden.'*⁸

De doelstelling kon op vele manieren geïnterpreteerd worden. Het verwachtingspatroon was mede door de doelstellingen niet reëel. De verwachtingen aan Nederlandse en Molukse zijde verschilden aanzienlijk. Op 25 mei 1976 ging de Commissie van Overleg Zuid-Molukkers-Nederlanders aan de slag. In de volksmond raakte de naam Commissie Köbben-Mantouw (naar de beide voorzitters) ingeburgerd.⁹

Eén van de voornaamste eisen van de kapers in 1975 was dat de Nederlandse regering de RMS zou erkennen. Maar aan deze eis wilde de regering absoluut niet toegeven. Als Nederland de RMS zou erkennen, zou de regering zich internationaal in een uiterst lastige positie manoeuvreren.

Vanaf de eerste vergadering werd er gesproken over hoe de opgelegde doelstelling gerealiseerd moest worden. In de daarop volgende vergaderingen kristalliseerde zich dit verder uit. De Commissie besloot zich toe te leggen op een drietal taken. De eerste taak was gericht op het verminderen van de spanning tussen Nederlanders en Molukkers, de zogeheten 'stootkussenfunctie'. Een andere belangrijke taak was het laten uitvoeren van twee historische onderzoeken. De eerste had betrekking op de Ronde Tafel Conferentie van 1949. Het rapport moest een overzicht bevatten van de onderhandelingen die Nederland had gevoerd met Indonesië met betrekking tot het zelfbeschikkingsrecht van volken.¹⁰ Het tweede

³ L. Soei Liong en W. Schroevers, *Maluku Geografie en Geschiedenis van de Molukken sinds het kolonialisme* (Amsterdam 1988), 23-26.

⁴ Het proces van radicalisering staat helder omschreven in: F. Steijlen, *RMS van ideaal tot symbool. Moluks nationalisme in Nederland 1951-1994* (Amsterdam 1996).

⁵ Notities gesprek J. Manusama en J. den Uyl, 17 januari 1976, Nationaal Archief, Den Haag, ministerie van Justitie: Molukse acties, nummer toegang 2.09.93, inventarisnummer 7-13.

⁶ Notities gesprek J. Manusama en J. den Uyl, 17 januari 1976, NL-HaNA, Justitie: Molukse acties, 2.09.93, inv.nr. 7-13.

⁷ Ibidem.

⁸ 'Beschikking Commissie van Overleg Zuid-Molukkers-Nederlanders', Staatscourant, 3 maart 1976, NA NL-HaNA, Justitie: Molukse acties, 2.09.93, inv.nr. 7-13.

⁹ Naar de voorzitters André Köbben en Loulou Mantouw.

¹⁰ E.J. van der Meulen, *De Ronde-tafelconferentie: een overzicht van de onderhandelingen met betrekking tot het zelfbeschikkingsrecht der volkeren, het standpunt van de Nederlandse regering en de reactie in de Tweede Kamer* (Den Haag 1977).

onderzoek zou als titel *Dossier Ambon 1950* krijgen.¹¹ Deze studie ging in op de houding van de Nederlandse regering net voor en na de Indonesische onafhankelijkheid in 1949 ten opzichte van de RMS. Daarnaast kwamen de komst en de ontvangst van de Molukkers in Nederland ter sprake. Ten slotte liet de Commissie een verkennend onderzoek uitvoeren naar de politieke stemming in het gebied der Zuid-Molukken. Dit was gericht op de actuele situatie op de Zuid-Molukken in 1978 en moest antwoord geven op de vraag in hoeverre er sprake was van een verlangen in Indonesië naar een eigen Molukse staat.¹²

De verwachtingen van publiek en media waren hooggespannen. Zij verwachtten namelijk meer dan enkel het laten verrichten van een aantal onderzoeken. Elke keer wanneer Molukkers in het nieuws kwamen, werd er met een schuin oog gekeken naar de reactie van de Commissie Köbben-Mantouw. Het bespreken van actuele kwesties stond niet in de taakomschrijving, maar er stond ook niet in dat de Commissie zich enkel op (historische) onderzoeken zou richten.¹³ Het hoge verwachtingspatroon hielp de Commissie niet. Het was lastig voor de Commissie een juiste balans te vinden tussen de onderzoeken die zij uitvoerde en het inspelen op actuele gebeurtenissen (de stootkussenfunctie). Toch was de publieke opinie de Commissie in de beginperiode goed gezind. Deze kantelde echter volledig in mei 1977.

Het waren nieuwe gijzelingsacties die 'de welwillendheid van het publiek' tegenover de Commissie als sneeuw voor de zon deden verdwijnen.¹⁴ Opnieuw waren het radicale jongeren die toesloegen om hun onvrede te laten blijken, ditmaal door een gijzeling van een schoolklas in Bovensmilde en een trein bij De Punt. De frustraties die zij hadden, waren in de maanden voor de actie tot het kookpunt opgelopen. De Commissie had in februari 1977 haar eerste rapport uitgebracht (*Dossier Ambon*), maar dit kon de onvrede van de jongeren niet wegnemen. In hun optiek bracht de Commissie Köbben-Mantouw de realisatie van het RMS-ideaal niet dichterbij. Donkere wolken pakten zich boven de Commissie Köbben-Mantouw samen. Het was de Commissie immers niet gelukt aan haar belangrijkste doelstelling – het voorkomen van nieuwe gijzelingen – te voldoen.

Een storm van kritiek stak op. De publieke opinie keerde zich tegen de Commissie. De voorzitters Köbben en Mantouw trachtten in moeilijke omstandigheden het roer recht te houden. Nieuwe voorstellen strandden echter door een gebrek aan draagvlak aan Molukse zijde. Het tij bleek in de zomermaanden van 1978 niet meer te keren voor de Commissie. Vier van de vijf Molukse leden stapten naar eigen zeggen op omdat de regering zich te weinig had aangetrokken van de adviezen die de Commissie had uitgebracht. Daarnaast liet het viertal per brief weten het gevoel te hebben te zijn tegengewerkt.¹⁵ Uit archiefonderzoek blijkt dat ambtenaren van Justitie en Binnenlandse Zaken dachten dat de werkelijke motieven anders waren. Zij dachten dat de RMS-leiding het niet eens was met de bevindingen in het rapport, en dat Manusama om die reden druk hebben uitgeoefend op de leden om uit te Commissie te stappen.¹⁶

Op 22 november 1978 dechargeerde viceminister-president Wiegel per brief 'tot zijn spijt' de leden van de Commissie.¹⁷ Hij bedankte hen voor de zo 'gewaardeerde werkzaamheden.' Köbben zag de opdoeking van de Commissie anders en noemde het 'a blessing in disguise.' Van een afscheidsborrel, die was aangeboden door Wiegel, zagen de leden af. De Commissie van Overleg Zuid-Molukkers-Nederlanders stierf zo een stille dood.

Figuur 2: Op 23 mei 1977 om negen uur 's morgens wordt de intercity Assen-Groningen, bij de spoorwegovergang De Punt, door negen gewapende Zuid-Molukse jongeren gekaapt en tot stilstand gebracht. Tegelijkertijd begint een gijzeling van een lage school in Bovensmilde van 105 kinderen en 5 onderwijzers. Foto ANP

¹¹ E.J. van der Meulen, *Dossier Ambon. De houding van Nederland ten opzichte van Ambon en de RMS* (Den Haag 1981).

¹² 'Notulen vergadering Commissie van Overleg Zuid-Molukkers-Nederlanders' van 11, 12 augustus en 4, 23 november 1976, Notulen vergadering Commissie van Overleg Zuid-Molukkers-Nederlanders', 17 juni 1976.

¹³ 'Beschikking Commissie van Overleg Zuid-Molukkers-Nederlanders', *Staatscourant*, 3 maart 1976, NA NL-HaNA, Justitie: Molukse acties, 2.09.93, inv.nr. 7-13.

¹⁴ A.J.F. Köbben, 'Een zondebok is een nuttig dier', *Amsterdam Sociologisch Tijdschrift*, 518

¹⁵ 'Brief van de vier uitgetreden Molukse leden aan vicepremier Wiegel', 18 augustus 1978, NA NL-HaNA, Justitie: Molukse acties, 2.09.93, inv.nr. 7-13

¹⁶ Brief van ambtenaar van het ministerie van Justitie aan viceminister-president, 'onderwerp bezoek Köbben', 24 augustus 1978, NA NL-HaNA, Justitie: Molukse acties, 2.09.93, inv.nr. 7-13.

¹⁷ Brief van viceminister-president aan de leden van de Commissie van Overleg Zuid-Molukkers-Nederlanders', 22 november 1978, NA NL-HaNA, Justitie: Molukse acties, 2.09.93, inv.nr. 7-13.

De houding van de Nederlandse overheid

Nadat de Commissie uit elkaar was gevallen, lieten enkele leden hun onvrede blijken over de behandeling die de Commissie ten deel was gevallen. Vooral vanuit overheidszijde zou de houding jegens de Commissie lang niet altijd coöperatief zijn geweest. Sterker nog: enkele leden hadden het gevoel dat zij in hun werkzaamheden beperkt werden. In de brief waarin de vier Molukse leden hun opstappen toelichtten, gaven zij een opsomming van situaties waarin zij de indruk hadden te zijn tegengewerkt.¹⁸ Ook Köbben had tijdens zijn voorzitterschap al het vermoeden dat de Commissie niet de volledige medewerking kreeg.¹⁹

Vooraf vanuit overheidszijde zou de houding jegens de Commissie lang niet altijd coöperatief zijn geweest. Sterker nog: enkele leden hadden het gevoel dat zij in hun werkzaamheden beperkt werden.

De vraag of de Commissie ook van Molukse zijde is tegengewerkt, is moeilijk te achterhalen. In het archief van Justitie zijn aantekeningen te vinden van ambtenaren die dachten dat Molukse voormannen zoals Manusama druk uitoefenden op de Molukse leden van de Commissie.²⁰ Hard bewijs hiervoor is echter in het onderzochte archief niet gevonden. Toch zou het niet verwonderlijk zijn als Manusama een stevige vinger in de pap had bij de Molukse leden, aangezien hij degene was die hen had voorgedragen.

De opmerking van Köbben had meer betrekking op tegenwerking van de kant van de overheid. Het is vaak lastig zulke vermoedens te staven met bewijzen. De archieven van het ministerie van Justitie geven echter een interessante blik achter de schermen. Omdat Justitie ook deel uitmaakte van de Interdepartementale Contactgroep Zuid-Molukkers bevatten de archieven ook de correspondentie met andere ministeries. Daaruit blijkt dat er verzet was tegen twee van de drie onderzoeken die de Commissie wilde uitvoeren. Alleen het onderzoek naar de Ronde Tafel Conferentie stuitte niet op verzet, omdat de inhoud hiervan niet gevoelig lag. Dat werd bevestigd toen het rapport uitkwam en de ontvangst van het rapport lauw was.

Voor het historische onderzoek naar de komst van de Molukkers in de jaren '50 vroeg voorzitter Köbben in februari 1978 schriftelijk toestemming aan minister-president Van Agt.²¹ Uit de archieven blijkt dat de interne reactie op het ministerie van Justitie luidde: 'accord, maar met twee restricties, het mag niet te duur worden en de gevraagde toegang tot de overheidsarchieven kan slechts onder restricties verleend worden.' Oftewel, de Commissie mocht onderzoek doen maar kreeg geen vrije toegang tot de archieven. Dit was voor de Commissie Köbben-Mantouw onaanvaardbaar. Zeker toen bleek wat de restricties inhielden: het ministerie van Buitenlandse Zaken wilde zelf bepalen welke stukken wel en welke stukken niet bestudeerd mochten worden. De tussenkost van een ambtenaar van Justitie die Buitenlandse Zaken op het hart drukte om toch haar archieven open te stellen, leek voor een oplossing te zorgen: 'zeggen wij: het onderzoek is accord, maar de bronnen blijven gesloten, dan valt ons het verwijt van dubbelhartigheid, terecht te maken.'²² Hij gaf daarom het dringend advies de 'CIE Köbben niet tegen te werken, louter en alleen omdat haar onderzoek waarschijnlijk tot ongewenste resultaten zal leiden.'²³

De ambtenaar die namens Buitenlandse Zaken in de contactgroep zat, gaf zich niet zomaar gewonnen en kwam met een opmerkelijk voorstel. Hij wilde dat één van de Nederlandse leden van de Commissie Köbben-Mantouw, J. Rookmaker, die in het verleden werkzaam was geweest voor Buitenlandse Zaken, als een tussenfiguur de documenten zou 'vertalen'.²⁴ Als dit naar tevredenheid van Buitenlandse Zaken gebeurd was, mocht de Commissie Köbben-Mantouw de stukken inzien. Dit was een noodgreep waaruit blijkt hoezeer het departement tegen het onderzoek was. De houding van Buitenlandse Zaken was overigens in dit geval niet representatief voor de andere betrokken departementen zoals Justitie en CRM. Zij hekelden de houding van Buitenlandse Zaken en vonden dat het ministerie bang was zich aan lauw water te branden.²⁵ Uiteindelijk ging Buitenlandse Zaken na lang beraad binnen de Contactgroep Molukken toch overstag en werd er gekozen voor een 'ruimhartige oplossing'.²⁶ De Commissie Köbben kreeg toegang tot alle gevraagde

¹⁸ 'Brief van de vier uitgetreden Molukse leden aan viceminister-president Wiegel', 18 augustus 1978, NA NL-HaNA, Justitie: Molukse acties, 2.09.93, inv.nr. 7-13.

¹⁹ Köbben, 'Een zondebok is een nuttig dier', *Amsterdam Sociologisch Tijdschrift*, 515-516.

²⁰ 'Brief van ambtenaar van het ministerie van Justitie aan viceminister-president "onderwerp bezoek Köbben"', 24 augustus 1978, NA NL-HaNA, Justitie: Molukse acties, 2.09.93, inv.nr. 7-13.

²¹ 'Brief van voorzitter Köbben van de Commissie van Overleg Zuid-Molukkers-Nederlanders betreffende toestemming voor historisch en sociologisch onderzoek,' februari 1978, NA NL-HaNA, Justitie: Molukse acties, 2.09.93, inv.nr. 7-13.

²² 'Notitie van een ambtenaar van het ministerie van Justitie gericht aan het ministerie van Buitenlandse Zaken', voorjaar 1977, NA NL-HaNA, Justitie: Molukse acties, 2.09.93, inv.nr. 7-13.

²³ 'Notitie van een ambtenaar van het ministerie van Justitie gericht aan het ministerie van Buitenlandse Zaken', voorjaar 1977, ibidem.

²⁴ Köbben, 'Een zondebok is een nuttig dier', *Amsterdam Sociologisch Tijdschrift*, 517.

²⁵ Ibidem, 516.

²⁶ Ibidem, 517.

Figuur 3: Een kabinetsdelegatie en leden van de Commissie Köbben-Mantouw. V.l.n.r. minister Wiegel, voorzitter Mantouw, voorzitter Köbben, en de ministers De Ruiter (Justitie), Gardeniers (CRM) en Van der Klaauw (Buitenl. Zaken). Foto ANEFO, 16 maart 1978

archieven, maar het onderzoek kon pas medio 1977 aanvangen. De oorzaak hiervan was dat het meer dan een jaar had geduurd voordat de minister-president de financiële medewerking had verleend die nodig was om onderzoekers aan te trekken. Het onderzoek zou uiteindelijk in 1981 uitgebracht worden.

Het tweede onderzoek van de Commissie, *De Politieke Stemming*, had mogelijk nog meer voeten in de aarde. In tegenstelling tot wat veel ambtenaren dachten, was dit onderzoeksvoorstel uit de koker van Köbben gekomen en niet uit die van de Molukse leden. Maar ambtenaren van het ministerie van Buitenlandse Zaken waren er van overtuigd dat de Molukse leden op dit onderzoek hadden aangestuurd. Zij zouden middels een onderzoek willen aantonen dat het RMS-ideaal op de Molukken nog prominent aanwezig was. Het kostte Köbben dan ook moeite het onderzoek van de grond te krijgen. Om het belang ervan te benadrukken schreef hij: 'De houding en het handelen der Zuid-Molukkers in Nederland worden namelijk wel degelijk mede bepaald door wat zij vernemen over het betrokken gebied.' De interne reactie van de Interdepartementale Contactgroep Zuid-Molukkers op het verzoek liet aan duidelijkheid weinig te wensen over:

"Het zou ongewenst zijn als de Cie Köbben aan de regering over de huidige situatie op de Molukken zou rapporteren. Indonesië heeft zich in het verleden maar al te gevoelig getoond voor Nederlands commentaar op de uitoefening van zijn soevereiniteit. Bovendien zou Cie Köbben met een dergelijke rapportage buiten het kader van haar taakomschrijving treden. De unanieme conclusie van de contactgroep is aan het

*sociologische onderzoek van de Cie Köbben geen steun ware te geven."*²⁹

De angst leefde dus dat Indonesië aanstoot kon nemen aan een onderzoek dat over een deel van Indonesië ging. Toch werd er een ruimte gecreëerd waar de Commissie dankbaar gebruik van maakte: 'Een andere zaak is of het niet gewenst is dat de Cie Köbben voor haar interne meningsvorming meer inzicht krijgt in de toestand op de Molukken.'³⁰ Het was dus in eerste instantie niet de bedoeling dat de onderzoeksresultaten naar buiten werden gebracht. De Commissie mocht de resultaten enkel gebruiken om zelf een beter oordeel te kunnen vellen over de Molukse problemen in Nederland. Pas toen, tegen de verwachting in, bleek dat de resultaten de regering niet slecht uitkwamen, werd besloten deze met bekwame spoed te publiceren.

Wat verklaart deze tegenwerking? Köbben schreef in zijn memoires dat ambtenaren niets in zijn Commissie zagen. Hij had de indruk dat zij de Molukse leden beschouwden als 'RMS-fanaten' en de Nederlandse leden als 'wereldvreemde sukkel die zich door de Molukkers in de Commissie op sleeptouw lieten nemen.'³¹ Een vertrouwelijk memorandum van een ambtenaar lijkt zijn bewering te staven: 'door gebrek aan inzicht bij de Nederlandse leden' zouden zij meer en meer de neiging tonen 'de problematiek vooral vanuit de Molukse hoek in ogenschouw te nemen.' Elders schrijft deze ambtenaar:

*'het patroon lijkt te zijn : begrip vòòr, apaisering van en toegeven ààn Molukse wensen. Overhaaste honorering van verzoeken die de Commissie tot de regering richt, is in het licht van het bovenstaande bepaald ongewenst. Voorkomen moet worden dat de Commissie als hefboom functioneert voor het Molukse standpunt. Voorkomen moet worden dat Molukkers ten aanzien van het regeringsbeleid direct of indirect een voet tussen de deur krijgen.'*³²

De rol van Buitenlandse Zaken

De angst was dus dat de Molukse leden via de Commissie probeerden invloed uit te oefenen op het regeringsbeleid. Het archief van Justitie geeft vooral een beeld van ambtenaren van verschillende ministeries die betrokken waren bij de Commissie Köbben-Mantouw. Die stonden, op een enkeling na, sceptisch tegenover de Commissie. Op ministerieel niveau was dit niet anders getuige een brief van de minister van Buitenlandse Zaken Max van der Stoep van 29 september 1977 gericht aan enkele ministers ter voorbereiding op een gesprek

²⁹ 'Nota opgesteld door een ambtenaar van het ministerie van Justitie', 14 april 1977, NA NL-HaNA, Justitie: Molukse acties, 2.09.93, inv.nr. 7-13.

³⁰ 'Nota opgesteld door een ambtenaar van het ministerie van Justitie', 14 april 1977, ibidem.

³¹ Köbben, 'Een zondebok is een nuttig dier', *Amsterdam Sociologisch Tijdschrift*, 515.

³² 'Vertrouwelijk memorandum opgesteld door ambtenaar van het ministerie van Justitie', 25 februari 1977, NA NL-HaNA, Justitie: Molukse acties, 2.09.93, inv.nr. 7-13.

met de voorzitters van de Commissie.³³ Hij is hierin kritisch op de Commissie omdat deze zich: 'steeds meer op zijpaden begeeft en het hoofddoel van haar opdracht uit het gezicht dreigt te verliezen.'³⁴

Van der Stoel vond dat de Commissie door de taakomschrijving die zij had meegekregen zich vooral moest richten op de actuele Molukse problematiek. De historische studies mochten alleen 'dienen ter belichting van de achtergrond van de hoofdzaak.' De minister keerde zich ook tegen een bijeenkomst met Nederlandse en Molukse belangenorganisaties die de Commissie wilde organiseren. Hij schreef: 'Ook uit een begin september jl. door de Commissie rondgezonden circulaire blijkt dat de Commissie steeds verder afdwaalt van haar toegedachte taak en een naar mijn oordeel gevaarlijke weg gaat betreden.' De minister doelde hier op twee van de zes gespreksonderwerpen die hem angst inboezemden. Eén van deze onderwerpen zou mogelijk voor internationalisering van het Molukse probleem kunnen zorgen. Daarom schreef hij over de Commissie: 'zij handelt in wezen tegen haar taakopdracht in; de illusie, de "mythe" van de RMS, wordt daardoor eerder versterkt dan uitgehold.'³⁵ Hieruit blijkt dat de taakomschrijving van de Commissie verschillend geïnterpreteerd werd en dat dit voor fricties zorgde. Van der Stoel's kritiek lijkt niet terecht want de doelstelling van de Commissie was zo breed, dat je niet kunt stellen dat zij zich niet aan haar opdracht hield.

Het andere punt achtte Van der Stoel nog problematischer. Ondertussen werd via twee bilaterale commissies (Joint Committees)³⁶, waarin Nederland en Indonesië vertegenwoordigd waren, getracht een dialoog tot stand te brengen tussen de in Nederland wonende Molukkers en Molukkers in Indonesië. Het uiteindelijke doel was om meer Molukkers te laten terugkeren naar de Molukken.³⁷ Van der Stoel sprak de vrees uit dat 'De actie van de Commissie Köbben tendeert naar een doublure die de activiteiten van de Joint Committees doorkruist. Zelfs kan daardoor de goede verstandhouding in de Nederlands-Indonesische betrekkingen worden vertroebeld.' Om deze reden wilde Van der Stoel dat de betrokken ministers zo spoedig mogelijk bijeenkwamen 'ter

voorbereiding van het gesprek met voorzitterschap van de Commissie Köbben, waarmee naar mijn oordeel spoed moet worden betracht.'³⁸

De grootste angst van Van der Stoel was dus dat de Commissie Köbben-Mantouw de Nederlands-Indonesische relatie zou ' vertroebelen.' En dat terwijl Nederland en Indonesië na jaren van onenigheid weer op goede voet met elkaar stonden. Deze angst typeert de opstelling van Buitenlandse Zaken tegenover de Commissie gedurende haar bestaan. Het risico dat de relatie met Indonesië kon verslechteren mocht niet genomen worden. Op het moment dat de Commissie Köbben zich op terreinen zou begeven die de relatie met Indonesië konden verslechteren, probeerde het ministerie dit te voorkomen. De vrees van Buitenlandse Zaken was overigens niet geheel onterecht.³⁹ Indonesië bleef gevoelig voor Nederlandse bemoeienis. Toen er eind 1976 berichten in de pers verschenen over het onderzoek van de Commissie Köbben-Mantouw naar de situatie op de Molukken, schreef een Indonesische diplomaat een bericht namens de Indonesische ambassade dat Indonesië zo'n onderzoek als een inmenging in de binnenlandse aangelegenheden zou beschouwen.⁴⁰ Buitenlandse Zaken was bang voor nieuwe spanningen en probeerde alles wat in haar macht lag om dit te voorkomen. De Commissie Köbben-Mantouw

Deze angst typeert de opstelling van Buitenlandse Zaken tegenover de Commissie gedurende haar bestaan. Het risico dat de relatie met Indonesië kon verslechteren mocht niet genomen worden.

plukte daar de zure vruchten van.

Het feit dat het ministerie van Buitenlandse Zaken de Commissie Köbben-Mantouw aanvankelijk geen medewerking verleende, betekende overigens niet dat zij geen oplossing zocht voor de Molukse kwestie. Het vinden van een oplossing was zelfs een belangrijke pijler waarop het beleid ten aanzien van Indonesië rustte in de jaren zeventig. Zo reageerden ambtenaren van Buitenlandse Zaken geprikkeld toen minister van Ontwikkelingssamenwerking Jan Pronk in 1977 publiekelijk het mensenrechtenbeleid van het Soeharto-regime bekritiseerde. Een oplossing van het Molukse vraagstuk was immers alleen mogelijk met medewerking van de

³³ 'Brief van de minister van Buitenlandse Zaken Van der Stoel aan de viceminister-president, minister van Binnenlandse Zaken en Justitie, Onderwerp: Commissie Köbben', 29 september 1977, NA NL-HaNA, Justitie: Molukse acties, 2.09.93, inv.nr. 7-13

³⁴ 'Brief van de minister van Buitenlandse Zaken Van der Stoel aan de viceminister-president, minister van Binnenlandse Zaken en Justitie, Onderwerp: Commissie Köbben', 29 september 1977, ibidem.

³⁵ Ibidem.

³⁶ De zogeheten Joint Committees.

³⁷ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 241-242.

³⁸ 'Brief van de minister van Buitenlandse Zaken Van der Stoel aan de viceminister-president, minister van Binnenlandse Zaken en Justitie, Onderwerp: Commissie Köbben', 29 september 1977, ibidem.

³⁹ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 229, 230.

⁴⁰ Ibidem, 267.

regering in Jakarta.⁴¹ Daarom paste een commissie die omgeven werd door media-aandacht waarschijnlijk niet in de strategie van Van der Stoep die heilig geloofde in stille diplomatie. Hij beseftte dat een commissie die zonder medewerking van Indonesië onderzoek deed naar de situatie op de Molukken niet goed zou vallen bij de Indonesische regering.

Concluderend kan gesteld worden dat de tocht die de Commissie aflegde, bemoeilijkt werd door het krachtenveld dat rond de Commissie ontstaan was. Zo blijkt de tegenwerking van het ministerie en de minister van Buitenlandse Zaken uit dit (archieff)onderzoek. Zij hebben het functioneren van de Commissie regelmatig getraineed, bang als zij waren dat de kwetsbare relatie met Indonesië schade zou oplopen.

Geraadpleegde bronnen en literatuur

Archivalia

Nationaal Archief, Den Haag, ministerie van Justitie: Molukse acties, nummer toegang 2.09.93.

Literatuur

Bootsma, P., *De Molukse acties treinkapingen en gijzelingen 1970-1978* (Amsterdam 2000).

Bosma, U. e.a., *De geschiedenis van Indische Nederlanders* (Amsterdam 2006).

Bosma, U., *Terug uit de koloniën. Zestig jaar postkoloniale migranten en hun organisaties* (Amsterdam 2009).

Köbben, A.J.F., 'Een zondebok is een nuttig dier. Over de commissie van overleg Zuid-Molukkers-Nederlanders (1976-1978)', *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, december 1999.

Malcontent, P.A.M., *Op kruistocht in de derde wereld. De reacties van de Nederlandse regering op ernstige en stelselmatige schendingen van fundamentele mensenrechten in ontwikkelingslanden, 1973-1981* (Hilversum 1998).

Manuhutu, W., en H. Smeets, *Tijdelijk verblijf. De opvang van Molukkers in Nederland, 1951* (Amsterdam 1991).

Meulen, E.J. van der, *De Ronde-tafelconferentie: een overzicht van de onderhandelingen met betrekking tot het zelfbeschikkingsrecht der volkeren, het standpunt van de Nederlandse regering en de reactie in de Tweede Kamer* (Den Haag 1977).

Meulen, E.J. van der, *Dossier Ambon; de houding van Nederland ten opzichte van Ambon en de RMS* (Den Haag 1981).

Smeets, H., en F. Steijlen, *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951-2006* (Amsterdam 2006).

Soei Liong, L., en W. Schroevers, *Maluku Geografie en geschiedenis van de Molukken sinds het kolonialisme* (Amsterdam 1988).

Steijlen, F. *RMS van ideaal tot symbool. Moluks nationalisme in Nederland 1951-1994* (Amsterdam 1996).

Krantenartikelen en websites

Het ministerie van Justitie, 'Hirsch Ballin draagt oorlogsarchief over aan Nationaal Archief', <http://www.justitie.nl/actueel/nieuwsberichten/archief-2009/910016hirsch-ballin-draagt-oorlogsarchief-over-aan-nationaal-archief.aspx>, 10 januari 2013.

Marlet, G., 'Relatie met Molukkers blijft gespannen. Poging Nederland om RMS mond te snoeren, zette kwaad bloed', *Trouw*, 23 november 2011.

Rosenberg, E., 'Goede relatie botst met gerechtigheid. Ministerie wil buitenlandse gasten kunnen ontvangen zonder juridische deining', *NRC Handelsblad*, 26 januari 2011.

Staatscourant, *Beschikking Commissie van Overleg Zuid-Molukkers-Nederlanders*, 3 maart 1976.

⁴¹ Historicus Peter Malcontent wist dit na archiefonderzoek bij het ministerie van Buitenlandse Zaken boven water te halen, zie P.A.M. Malcontent, *Op kruistocht in de derde wereld. De reacties van de Nederlandse regering op ernstige en stelselmatige schendingen van fundamentele mensenrechten in ontwikkelingslanden, 1973-1981* (Hilversum 1998), 104-105

Leidschrift

Historisch Tijdschrift

Ons aprilnummer:

Identiteit door strijd

Migranten en minderheden
ten tijde van de
Eerste Wereldoorlog (29.1)

Ingeleid door
Prof. dr. L.A.C.J. Lucassen

Met bijdragen van:
*P.G.C. Dassen, A. Holslag,
E. van den Meiracker, G.C. Quispel,
S. Sandford, M.L.J.C. Schrover,
C.M. Stolte*

Los verkrijgbaar voor € 9,- Abonnement vanaf € 18,-
Bestellen en abonneren:

www.leidschrift.nl

Leidschrift

@Leidschrift

'Hocus-pocus' in the Netherlands Indies

European psychoanalysis and the appropriation of Javanese healing traditions*

During the late-nineteenth century the first mental asylum in the Netherlands Indies was established in Buitenzorg, followed by two auxiliary hospitals in Semarang and Surabaya, and another institution in Malang. Under the auspices of the Department of Public Health (Dienst der Volksgezondheid), European therapeutic methods were introduced in the archipelago. According to the annual reports of the Department of Public Health the number of institutionalised mental patients in Java increased from 1,400 beds in 1896 to 10,296 in 1937.¹ Around 80% of these totals were Indonesian patients – 70% male and 30% female –, 8% European, and another 12% so-called Other Orientals ("Vreemde Oosterlingen"), such as Chinese.²

Just like their British and French counterparts in colonial Africa and Southeast Asia, Dutch psychiatrists perceived significant differences between the 'normal' European psyche and the 'normal' native psyche. In general they defined the Javanese psyche as childlike, positioned at an earlier evolutionary stage compared to the European psyche.³ Around the 1920s psychoanalytic ideas became entangled with these perceptions, in some cases altering Eurocentric perceptions of the Javanese psyche and native manifestations of mental illness. Richard Keller argues that, due this psychoanalytic turn, psychoanalysts "reintegrated [the native] into the human community by shedding their predecessors' primitivist assumptions and accepting indigenous culture as a 'real culture'".⁴ Although this paradigm shift is touched upon in several historical studies, its practical implementation in the Netherlands Indies from the 1920s onwards is largely unexposed. This paper aims to bridge this gap by examining the scientific articulations of a leading Dutch psychiatrist in the Netherlands Indies, who was a fervent supporter of the psychoanalytic school: Professor Dr. Pieter Matthijs van Wulfften Palthe (1891-1976). The following paragraphs examine Van Wulfften Palthe's application of psychoanalytic methods and Javanese healing practices in the Netherlands Indies in the period 1925-1942.

Approaching the history of colonial psychiatry

In 1925 Palthe moved from the Netherlands to the Netherlands Indies to become lecturer at the School for the Training of Native Doctors (STOVIA; School ter Opleiding van Inlandsche Artsen) in Batavia, accepting a professorship in neurology and psychiatry two years

Figure 1: Professor Dr. P.M. van Wulfften Palthe, Batavia, 1928. Source: *Folia psychiatrica, neurologica et neurochirurgica Neerlandica*

* This paper emanates from a master thesis on Professor Dr. P.M. van Wulfften Palthe and the development of psychoanalysis in the Netherlands Indies. I would like to thank the Leids Universitair Fonds for generously granting me a scholarship to visit the Arsip Nasional Republik Indonesia (ANRI) in Jakarta.

¹ N. Porath, 'The Naturalization of Psychiatry in Indonesia and its Interaction with Indigenous Therapeutics', in: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, vol. 164, no. 4 (2008) 500-528, there 505-508, 522; R.K. Prins, 'De krankzinnigenverzorging in Nederlandsch-Indië gedurende de laatste vijf en twintig jaar', in: *Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië*, vol. 76 (anniversary issue)(1936) 73-83, there 73-75; and 'Jaarverslag van den Dienst der Volksgezondheid over 1937', in: *Mededeelingen van den Dienst der Volksgezondheid in Nederlandsch-Indië*, vol. 28 (1939) 57-136, there 109-112.

² These percentages are based on data from 1935, which largely correspond to other known measurements conducted in the 1930s (see: 'Jaarverslag van den Dienst der Volksgezondheid over 1935', in: *Mededeelingen van den Dienst der Volksgezondheid in Nederlandsch-Indië*, vol. 25 (1936) 347-409, there 382-386).

³ A.M.G.R Oda, C.E.M. Banzato, and P. Dalgalarondo, 'Some Origins of Cross-Cultural Psychiatry', in: *History of Psychiatry*, vol. 16, no. 2 (2005) 155-170, there 156-157; and N. Porath, 'The Naturalization of Psychiatry in Indonesia and its Interaction with Indigenous Therapeutics', in: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, vol. 164, no. 4 (2008) 500-528, there 505-508.

⁴ R. Keller, 'Madness and Colonization: Psychiatry in the British and French Empires: 1800-1962', in: *Journal of Social History*, vol. 35, no. 2 (2001) 295-326, there 316-318, 320.

later when the STOVIA was transformed into the Medical Faculty (Geneeskundige Hogeschool).⁵ As professor at the Medical Faculty Palthe was known for his "remarkable energy" ("merkwaardige energie"), Professor Dr. C.D. de Langen (1887-1967) later recalled at a jubilee dinner.⁶ This remarkable energy also expressed itself in his other professional pursuits. Besides his academic appointment, Palthe held a private practice as nerve doctor at the Koningsplein in Batavia; was asked advice by the Supreme Court as a forensic-psychiatric expert on numerous occasions; contributed to scientific debates in Dutch, English and German journals; established a work therapeutic colony in Lenteng Agung in 1934; and opened the psychiatric clinic Mercy and Compassion (Barmhartigheid en Mededogen) in Batavia in 1938, for which he received a royal distinction.⁷ Moreover, he became a member of the Netherlands Indies' Bureau for Anthropology in 1932 and chairman of the Association for the Advancement of Medical Sciences in the Netherlands Indies (Vereeniging tot Bevordering der Geneeskundige Wetenschappen in Nederlandsch-Indië) in 1940.⁸ Apart from an impressive list of achievements and occupations, this enumeration also shows that Palthe was exposed to many facets of (mental) health care in the Netherlands Indies. Whereas other colonial psychiatrists were usually stationed at one, at the most two asylums, and were commonly specialised in just a few types of mental illnesses, Palthe developed an understanding of many different mental disorders and methods of treatment.

Despite the variety in Palthe's writings and occupations, Frances Gouda and Hans Pols primarily focus on the pamphlet he wrote during the post-war years, in which he fiercely condemned the Indonesian nationalist movement. Gouda and Pols argue that Palthe's psychoanalytic adherence was a scientific method for framing subaltern resistance in pathological terms, referring to Palthe's description of Indonesian nationalism as an expression of "narcissism" and a "collective Oedipus complex". Pols states that Dutch psychiatrists like Palthe justified "inequality and suppressive

policies" in the Netherlands Indies, thereby labelling the works of Palthe and his fellows as expressions of a discriminatory, reactionary colonial science.⁹ Even though this might be true when looking at Palthe's writings on Indonesian nationalism, it remains unknown whether these adjectives fit Palthe's clinical studies and proposed methods of treatment. Gouda and Pols focus on the interaction between psychiatry and colonial ideology, but they do not shed a light on the therapeutic practice.

Was Palthe's approach to Javanese mental patients just another attempt of framing indigenous socio-cultural complexities in the objectifying language of Western science, as Pols argues?

Deepak Kumar argues that there is a note of caution in perceiving "colonial medical discourse as a discourse of power", because it "may not leave sufficient room for the many discursive elements which are present in the colonial medical writings", representing "insecurity, amazement, curiosity and frustration". Moreover, the scope of medical intervention in the colonial setting was enormous and, whereas the objectives were usually fixed and predominantly political – imperial extension and consolidation –, medical methods often needed to be appropriated to local circumstances.¹⁰ Edward Shorter shares this view, adding that too many historians have approached the history of psychiatry as "a sandbox for their ideologies", a means to illustrate how "capitalism, patriarchy, or even psychiatry itself have converted subaltern resistance and protest into illness, confining those who challenged the established order into prisons or asylums". Therefore, Shorter advocates a *neo-apologist* approach, which should be understood as an intermediating viewpoint on the history of psychiatry, in between apologetic theories and revisionist critique on psychiatry.¹¹ Applying this neo-apologist to the topic of this paper, the following questions come to the fore: Was Palthe's approach to Javanese mental patients just another attempt of framing indigenous

⁵ A. Kerstens and P.M. van Wulfften Palthe, *Opening Nood-Universiteit: Redevoering uitgesproken door Prof. dr. P.M. van Wulfften Palthe, President der Nood-Universiteit en P.A. Kerstens fd. Dir. van Onderwijs en Eredienst te Batavia op 21 januari 1946* (J.B. Wolters; Groningen/Batavia, 1946) 6.; M. Mardjono, 'The Development of Neurology in Indonesia', in: *Neurological Journal of Southeast Asia*, vol. 2 (1997) 193-199, there 193-194; 'Aanstelling', in: *Regeeringsalmanak voor Nederlandsch-Indië, 1927* (II), 492.

⁶ C.D. de Langen, 'Bij het 25-jarig Hoogleraarschap in de Psychiatrie en Neurologie van prof. dr. P.M. van Wulfften Palthe', in: *Folia psychiatrica, neurologica et neurochirurgica Neerlandica: Orgaan van de Nederlandsche Vereeniging voor Psychiatrie en Neurologie*, vol. 58 (Van Rossen; Amsterdam, 1955) 208-216.

⁷ Ibidem.

⁸ 'Nederlandsch-Indisch Bureau voor Anthropologie', in: *Regeeringsalmanak voor Nederlandsch-Indië, 1927*(II), 524; 'Vereeniging tot Bevordering der Geneeskundige Wetenschappen in Nederlandsch-Indië', in: *Regeeringsalmanak voor Nederlandsch-Indië, 1940*, 548.

⁹ F. Gouda, 'Language of Gender and Neurosis in the Indonesian Struggle for Independence, 1945-1949', in: *Indonesia*, vol. 64 (1997) 45-76, there 64-65; F. Gouda, 'Primitivity, Animism and Psychoanalysis: European Visions of the Native 'Soul' in the Dutch East Indies, 1900-1949', in: J. Damousi and M. Ben Plotkin (eds.), *The transnational unconscious: essays in the history of psychoanalysis and transnationalism* (Palgrave MacMillan; New York, 2009) 73-96, there 92; H. Pols, 'The Development of Psychiatry in Indonesia: From Colonial to Modern Times', in: *International Review of Psychiatry*, vol. 18, no. 4 (2006) 363-370, there 365; H. Pols, 'Psychological Knowledge in a Colonial Context: Theories on the Nature of the "Native Mind" in the Former Dutch East Indies', in: *History of Psychiatry*, vol. 10, no.2 (2007) 111-131, there 112-114; H. Pols, 'The Totem Vanishes, the Hordes Revolt: A Psychoanalytic Interpretation of the Indonesian Struggle for Independence', in: W. Anderson, D. Jenson, and R.C. Keller (eds.), *Unconscious Dominions: Psychoanalysis, Colonial Trauma, and Global Sovereignties* (Duke University Press; Durham/London, 2011) 141-166, there 146-153, 163-166; P.M. van Wulfften Palthe, 'Over het bendewezen op Java', in: *Psychiatrisch-Juridisch Genootschap*, vol. 29 (Van Rossen; Amsterdam, 1949) 1-20, there 13, 16; and P.M. van Wulfften Palthe, *Psychological Aspects of the Indonesian Problem* (E.J. Brill; Leiden, 1949) 3-4, 9, 11-13, 42-45.

¹⁰ D. Kumar, 'Health and Medicine in British India and the Dutch Indies: A Comparative Study', in: J.S. Alter (ed.), *Asian Medicine and Globalization* (University of Pennsylvania Press; Philadelphia, 2005) 78-88, there 78.

¹¹ E. Shorter, *A History of Psychiatry: From the Era of the Asylum to the Age of Prozac* (John Wiley & Sons; New York, 1997) viii, ix.

socio-cultural complexities in the objectifying language of Western science, as Pols argues? And were his methods strictly European and transplanted to the Netherlands Indies without making any adjustments? Or did Palthe appropriate methods of treatment to the local circumstances and the needs of his native mental patients?

Traditional healing in a colonial context

Traditionally medical practices in the archipelago were derived from local practices and religious beliefs. Shamans, dukuns and other traditional healers developed techniques, rituals and medicines from their own experiences and from knowledge that was passed on from generation to generation. Traditional views on medicine differed largely from those of Western medical sciences. Whereas Western medicine viewed many illnesses as emerging from the deterioration of organ systems, stress or infections, traditional healers did not view organ deterioration as an important cause of illness. In contrast, traditional non-Western healers believed in supernatural causes of illness, ranging from theories of evil spirits spreading disease to accounts of witchcraft, sorcery and sinful violations of taboos. Supernatural beliefs played a far less significant role in Western medicine, which was firmly grounded in scientific, positivistic procedures.¹² In this context Jock McCulloch argues that European ethnopsychiatrists in British Southern Africa “were not interested in indigenous culture and [...] ignored the anthropological literature about their African patients”.¹³ This view is largely confirmed in the historiography on Dutch colonial psychiatry. Pols states that only strict European methods of treatment – such as psychotherapy, shock therapy and work therapy – were applied in the Netherlands Indies, and Peter Boomgaard concludes that in the Netherlands Indies native healing practices were labelled as religious superstition, and were therefore solely studied by anthropologists, not by European psychiatrists.¹⁴ However, another impression prevails in the studies of Liesbeth Hesselink and Margaret Wiener.

Hesselink argues that, apart from the deployment of native doctors (“dokter djawa”) in treating somatic ailments of indigenes, European physicians were also professionally interested in the ways of Javanese dukuns, especially in the medicine they used to cure tropical diseases. Besides, some European civil servants suffering from neurasthenia even visited dukuns because they believed their

illness was partly caused by the social and cultural complexity of life in the Indies. In this context Wiener argues that Dutch physicians and civil servants operated in a so-called “twilight zone”, which she defines as a grey area in which familiar distinctions – modern-backwards, European-native, imaginary-real – did not apply and consequently could not provide guidance in resolving the socio-cultural ambiguities experienced in colonial settings.¹⁵ In the historiography of Dutch colonial psychiatry the existence of this twilight zone and the subsequent synergy between healing practices has not yet been substantiated.

[S]ynergies between Western and Eastern healing traditions were common in colonial psychiatric practice. A similar synergy prevailed in Palthe’s approach to the clinical practice in the Netherlands Indies.

In a study on the reception of psychoanalysis in British India, Christiane Hartnack claims that psychoanalysis enabled its practitioners to open a breach for the inclusion of native healing traditions in an otherwise strictly European practice. Hartnack argues that Girindrasekhar Bose (1887-1953), a renowned Indian psychiatrist, “creatively [integrated] selectively imported European and specific Bengali Hindu concepts into his therapeutic work”, adapted Freudian theory and practice to the requirements of his patients in Calcutta, and subsequently “overcame the colonial dichotomies of British versus Bengali, modern versus traditional”. Hartnack mentions that he applied European techniques like free association and dream interpretation, but, unfortunately, fails to mention the actual “Bengali Hindu concepts” Bose applied in Indian clinical settings. Nevertheless, her study shows that synergies between Western and Eastern healing traditions were common in colonial psychiatric practice.¹⁶ A similar synergy prevailed in Palthe’s approach to the clinical practice in the Netherlands Indies.

On several occasions Palthe called in the help of native healers for the diagnosis of native mental patients. In 1932, for instance, he treated a Chinese man suffering from koro, a psychological disorder characterized by excessive anxiety and associated with the sensation that a man’s penis was retracting. Palthe knew that the manifestation of koro was largely limited to Cantonese living in Batavia, and in order to truly understand the causes of this syndrome, he requested

¹² S.J. Heine, *Cultural Psychology* (W.W. Norton; New York/London, 2008) 454-455.

¹³ J. McCulloch, *Colonial Psychiatry and the African Mind* (Cambridge University Press; Cambridge, 1995) 141.

¹⁴ P. Boomgaard, ‘The Development of Colonial Health Care in Java: An Exploratory Introduction’, in: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, vol. 159, (1993) 77-93, there 85; H. Pols, ‘The Development of Psychiatry in Indonesia: From Colonial to Modern Times’, in: *International Review of Psychiatry*, vol. 18, no. 4 (2006) 363-370, there 364; and N. Porath, ‘The Naturalization of Psychiatry in Indonesia and its Interaction with Indigenous Therapeutics’, in: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, vol. 164, no. 4 (2008) 500-528, there 516.

¹⁵ E.Q. Hesselink, *Genezers op de koloniale markt: Inheemse dokters en vroedvrouwen in Nederlandsch Oost-Indië, 1850-1915* (dissertation; Amsterdam, 2009) 36-39, 196-197; and M.J. Wiener ‘Dangerous Liaisons and other Tales from the Twilight Zone: Sex, Race, and Sorcery in Colonial Java’, in: *Comparative Studies in Society and History*, vol. 49(3) (2007) 495-526, there 513-514, 523.

¹⁶ C. Hartnack, ‘Colonial Dominions and the Psychoanalytic Couch: Synergies of Freudian Theory with Bengali Hindu Thought and Practices in British India’, in: W. Anderson, D. Jenson, and R.C. Keller (eds.), *Unconscious Dominions: Psychoanalysis, Colonial Trauma, and Global Sovereignties* (Duke University Press; Durham/London, 2011) 97-111, there 100-103, 109.

the help of a Chinese traditional doctor called Kwa. Learning from Kwa, he found out that koro was rooted in Cantonese cultural beliefs. Moreover, in addition to "positivistic therapeutic methods" such as shock therapy, Palthe advocated the use of "non-scientific methods" in treating Javanese patients, with which he referred to native healing traditions.¹⁷ In the case of Moesalim, a seventeen-year-old Javanese boy, he applied the methods of a traditional Javanese healer, which he extensively described in the *Medical Journal for the Netherlands Indies* (*Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië*) and will be further analysed in the following paragraphs.

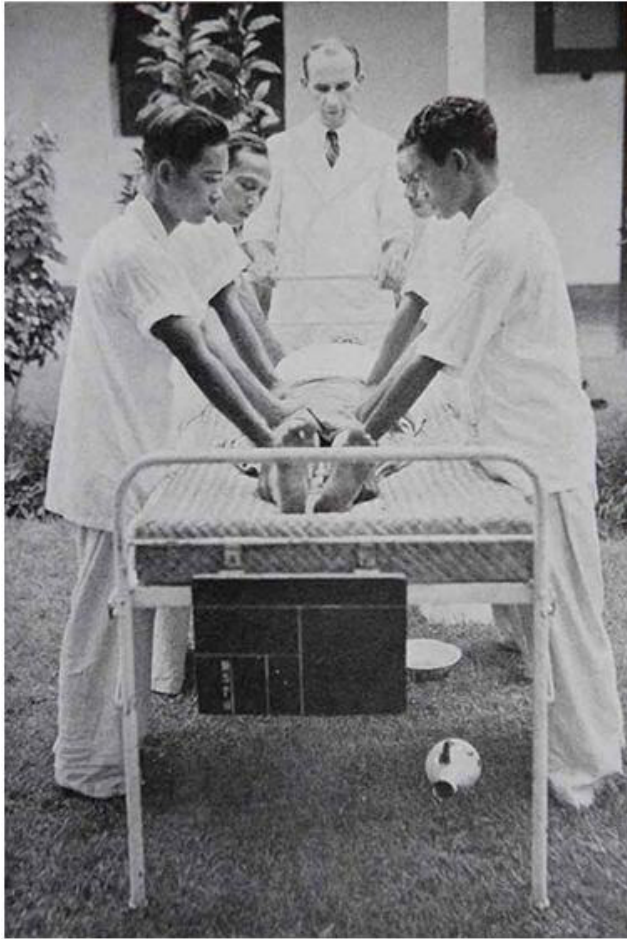

Figure 2: Van Wulfften Palthe (centre) demonstrating the set-up for cardiazol shock therapy at the Medical Faculty in Batavia, 1937. Source: *Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië*.

The case of Moesalim

Moesalim was claimed to manifest "weird behaviour" ("zich vreemd gedroeg") by the police, who had brought him to Palthe's psychiatric clinic in Batavia. Moesalim behaved like a monkey – walking, eating and making sounds as if he were a monkey. According to Palthe's report, he did this in such a way that even real monkeys in a monkey kennel, where he had brought Moesalim to observe his response to them, appeared to be behaving more anxious than when a sane human being approached the cages. When placed among other mental patients the boy did not respond to his direct surroundings and to questions he responded with monkey sounds, though, when Palthe gave him a pencil and paper, he suddenly started to write. Then it became clear that Moesalim had wandered from Modjokerto to Batavia, slept in a vacant house, and eventually was arrested on suspicion of stealing a nickel cigarette case. During this arrest he got possessed ("kesurupan") by "Soebali".¹⁸

In his diagnosis Palthe also addressed the inclusion of Javanese folktales in Moesalim's psychotic manifestation. Due to harsh conditions, which he believed to have been insurmountable for Moesalim, his mental state was suddenly taken over by Soebali, a character from a wayang theatre play, with which he must have been familiar as a Javanese boy. For Moesalim, who lived in a wayang sphere, thus being familiar with popular beliefs of metamorphoses and personifications of animal figures, the preformed reaction mode to escape reality was to identify himself with a wayang character such as the monkey Soebali.¹⁹

For several days Moesalim was kept under observation in Palthe's psychiatric clinic near the Medical Faculty in Batavia, during which his behaviour remained unchanged. Although the boy could write as Moesalim, he behaved as Soebali. Both in company and in isolation he made monkey sounds, walked on all fours, put all the food in his cheek pouches, hissed, bit whoever came too close to him, and started to flea his fellow patients. According to Palthe he did this in such naturalness that the wardens and other patients looked at him with a certain shudder.²⁰ Eventually Moesalim was diagnosed with symptoms of schizophrenia and hysteria. During a hysterical conversion the so-called *premier état*, i.e. the non-pathological,

¹⁷ I. Crozier, 'Making Up Koro: Multiplicity, Psychiatry, Culture, and Penis-Shrinking Anxieties', in: *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, vol. 67, no. 1 (2011) 36-70, there 38, 45-46; P.M. van Wulfften Palthe, 'Koro: Een eigenaardige angstneurose', in: *Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië*, vol. 74 (1934) 713-1720; and P.M. van Wulfften Palthe, 'Hysteria', in: *Psychiatrische en Neurologische Bladen*, no. 49 (1946) 365-397, there 388-390.

¹⁸ P.M. van Wulfften Palthe, *Neurologie en psychiatrie: Voordrachten van prof. dr. P.M. van Wulfften Palthe, Hoogleraar aan de Universiteit van Indonesië* (Wetenschappelijke Uitgeverij; Amsterdam, 1948) 239-240; first published as P.M. van Wulfften Palthe, 'Over de bezetenheid', in: *Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, vol. 80 (1940) 2123-2153.

¹⁹ P.M. van Wulfften Palthe, *Neurologie en psychiatrie: Voordrachten van prof. dr. P.M. van Wulfften Palthe, Hoogleraar aan de Universiteit van Indonesië* (Wetenschappelijke Uitgeverij; Amsterdam, 1948) 239-240.

²⁰ Ibidem.

undisturbed consciousness, which was more or less adapted to reality, converted into the pathological *second état*, and a kind of dream life took over the patient's psyche.²¹

Palthe did not succeed to get Moesalim out of the *second état* by applying European psychotherapeutic methods such as hypnosis, and asked the help of Dr. Poerbotjarko, a javanicus from the Batavian Society (Bataviaasch Genootschap), specialised in exorcism. Palthe involved Poerbotjarko in the treatment, since he believed that a Javanese doctor was probably more capable of influencing Moesalim's thoughts and imaginations than a European physician. Poerbotjarko's methods significantly differed from the usual, Western methods of treatment. With all kinds of rituals, involving incense, holy water and flowers, in addition to many magical gestures and actions, Dr. Poerbotjarko managed to exorcise the evil spirit from Moesalim. As if he awakened from a dream, Moesalim looked around him with a certain wonderment, and behaved "perfectly normal, entirely according to the rules of the adat, spoke High-Javanese, was perhaps a little timid and submissive, which contrasted his bold behaviour when Soebali was master of the situation".²² In the days that followed Moesalim's situation improved and he appeared to show behaviour that was similar to that of other Javanese boys of his age and background. Now Palthe was able to deconstruct the genesis of Moesalim's sudden psychosis by asking associative questions. Moesalim told Palthe that he had experienced a troubled youth, running into many intense conflicts with his father that had made him run away from his parental house. Furthermore, Moesalim spoke of his fascination for wayang plays, which were very common in his hometown Modjokerto in Eastern Java.²³

Although Moesalim's situation improved day by day, he was affected by a psychosis again during a classroom demonstration at the Medical Faculty. After a lecture, in which Moesalim's case was discussed, all students stood up and ran to the exit where Moesalim sat. Apparently they frightened Moesalim, and due to a sense of embarrassment ("malu-complex") Palthe suddenly saw a change taking place: "for a moment he looked rejected, and then again he became Soebali, the

monkey."²⁴ After containing Moesalim and removing all the students from the classroom, Palthe succeeded in ending the *second état* by copying the methods of Dr. Poerbotjarko, using a dominant tone of voice and making a "magical gesture" ("magisch gebaar"), i.e. blowing in Moesalim's ear. The psychotic phase disappeared as quickly as it had appeared and the *second état* converted into the *premier état* again.²⁵

[H]e believed that European psychiatrists could learn from the methods of Javanese healers to terminate trances and psychosis. In treating native patients psychiatrists should thus not deem themselves superior to "hocus-pocus" [...]

Palthe's performance is striking, given its inclusion of traditional Javanese healing methods—which was highly uncommon for European neuro-psychiatrists. Already in 1928 he had advocated a more cross-cultural approach to treating native patients, in which therapeutic methods were appropriated to the socio-cultural convictions of the patients.²⁶ He argued that, when choosing a therapeutic approach, one must be guided by the principle "that symptoms are created by imagination, and that they can be analysed and influenced by methods that speak to the [patient's] imagination".²⁷ In this respect, he believed that European psychiatrists could learn from the methods of Javanese healers to terminate trances and psychosis. In treating native patients psychiatrists should thus not deem themselves superior to "hocus-pocus", since their most important task was to bring the disease symptoms to a standstill before proceeding with therapeutic analysis. In practice this meant that psychiatrists needed to adapt to the patients' socio-cultural background and apply healing methods uncustomary to Western medicine to control the symptoms of native patients. Palthe argued that in cases similar to that of Moesalim, psychiatrists should resort to imposition of hands or blowing in the patients' ear, rather than injecting patients with calming drugs or subjecting them to shock therapy.²⁸

²¹ P.M. van Wulfften Palthe, 'Hysteria', in: *Psychiatrische en Neurologische Bladen*, no. 49 (1946) 365-397, there 365-366, 374-379; and P.M. van Wulfften Palthe, *Neurologie en psychiatrie: Voordrachten van prof. dr. P.M. van Wulfften Palthe, Hoogleraar aan de Universiteit van Indonesië* (Wetenschappelijke Uitgeverij; Amsterdam, 1948) 241-242.

²² P.M. van Wulfften Palthe, *Neurologie en psychiatrie: Voordrachten van prof. dr. P.M. van Wulfften Palthe, Hoogleraar aan de Universiteit van Indonesië* (Wetenschappelijke Uitgeverij; Amsterdam, 1948) 239-240: "[...] gedroeg hij zich volkomen normaal, geheel volgens de regelen van de adat, sprak Hoog-Javaans, was misschien een tikje bedeesd en onderdanig, hetgeen te meer opviel omdat hij als Soebali zich onbeschroomd gedroeg als meester van de situatie [...]"

²³ P.M. van Wulfften Palthe, *Neurologie en psychiatrie: Voordrachten van prof. dr. P.M. van Wulfften Palthe, Hoogleraar aan de Universiteit van Indonesië* (Wetenschappelijke Uitgeverij; Amsterdam, 1948) 241.

²⁴ *Ibidem*, 241: "[...] even kijkt hij verwezen en dan is hij weer Soebali, de aap."

²⁵ *Ibidem* 241.

²⁶ P.M. van Wulfften Palthe, *Gedachten over psychotherapie: Rede bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambte aan de Geneeskundige Hoogeschool te Batavia* (Weltevreden, 1929) 29, 31-32.

²⁷ P.M. van Wulfften Palthe, *Neurologie en psychiatrie: Voordrachten van prof. dr. P.M. van Wulfften Palthe, Hoogleraar aan de Universiteit van Indonesië* (Wetenschappelijke Uitgeverij; Amsterdam, 1948) 233-234: "[...] dat symptomen die door verbeelding zijn ontstaan, gemeten en kunnen beïnvloed worden door middelen die tot de verbeelding [van de patiënt] spreken."

²⁸ P.M. van Wulfften Palthe, 'Hysteria', in: *Psychiatrische en Neurologische Bladen*, no. 49 (1946) 365-397, there 387-392, 365; and P.M. van Wulfften Palthe, *Neurologie en psychiatrie: Voordrachten van prof. dr. P.M. van Wulfften Palthe, Hoogleraar aan de Universiteit van Indonesië* (Wetenschappelijke Uitgeverij; Amsterdam, 1948) 233-234.

Conclusion

The case study put forward in this paper seems to be characteristic of Palthe's psychoanalytic approach to mental illnesses and native patients. As far as it is known no similar approaches have been described by other psychiatrists in this place and time, so it is difficult to determine whether or not Palthe's methods were representative of Dutch colonial psychiatry in general. Yet, it seems likely that some of his students at the Medical Faculty and his co-workers at his psychiatric clinic might have applied similar therapeutic methods. Besides taking Palthe's role as a leading professor into account, the fact that this study was published in the well-read *Medical Journal for the Netherlands Indies* and the fact that none of his fellows openly criticised his "non-scientific methods" in this journal, evoke the impression that Palthe's approach might have been commonplace in the colony. Nonetheless, this statement cannot be substantiated given the lack of archival sources, including individual day-to-day reports on diagnosis and the process of treatment and recovery.

Palthe advocated psychoanalytic methods of diagnosis and treatment, in effect bridging the gap between positivistic and occult methods. Without completely discrediting the neuro-biological and shock therapeutic assumptions that dominated the field of psychiatry around that time, he embraced a more hermeneutically oriented form of psychiatry, in which emphasis was placed upon empathy and understanding the causes of a mental illness and the patient's needs. In this context he also argued that, in order to truly understand and cure Javanese mental patients, psychiatrists needed to gain knowledge about their social and cultural life, since in the Netherlands Indies spiritual experiences and the manifestation of mental illnesses partly overlapped. He practised what he preached by forming an understanding of the native sense of bedevilment or "kesurupan", solidifying it as a native variant of universal disorders such as schizophrenia and hysteria, and appropriating Javanese healing traditions in order to end any such manifestation. Subsequently he extricated Javanese healing traditions from their occult appeal and integrated them in colonial psychiatric practice. Although one could still argue that Palthe framed the socio-cultural complexities of Moesalim's ailment in the objectifying language of Western science, therewith labelling his writings as Eurocentric, the insights put forward in this paper primarily question Pols' and Boomgaard's characterisation of Dutch colonial psychiatry as a strictly European medical regime transplanted into the archipelago. Nevertheless, in order to make general statements about the reception of psychoanalysis in the Netherlands Indies and the synergy between European and Javanese medical practices, further research needs to be conducted on this topic. With a view to any such research one can only hope that in the near future daily reports from colonial asylums will surface in the colonial archives in Indonesia.

Bibliography

Koninklijk Instituut voor Tropen-, Land- en Volkenkunde (KITLV), Leiden

Mededeelingen van den Dienst der Volksgezondheid in Nederlandsch-Indië, vol. 24, 25, 27 and 28.

Regeeringsalmanak voor Nederlandsch-Indië, 1927(II).

Regeeringsalmanak voor Nederlandsch-Indië, 1940.

Literature

Boomgaard, P., 'The Development of Colonial Health Care in Java: An Exploratory Introduction', in: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, vol. 159, (1993) 77-93.

Crozier, I., 'Making Up Koro: Multiplicity, Psychiatry, Culture, and Penis-Shrinking Anxieties', in: *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, vol. 67, no. 1 (2011) 36-70.

Gouda, F., 'Language of Gender and Neurosis in the Indonesian Struggle for Independence, 1945-1949', in: *Indonesia*, vol. 64 (1997) 45-76.

Gouda, F., 'Primitivity, Animism and Psychoanalysis: European Visions of the Native 'Soul' in the Dutch East Indies, 1900-1949', in: J. Damousi and M. Ben Plotkin (eds.), *The transnational unconscious: essays in the history of psychoanalysis and transnationalism* (Palgrave MacMillan; New York, 2009) 73-96.

Hartnack, C., 'Colonial Dominions and the Psychoanalytic Couch: Synergies of Freudian Theory with Bengali Hindu Thought and Practices in British India', in: W. Anderson, D. Jenson, and R.C. Keller (eds.), *Unconscious Dominions: Psychoanalysis, Colonial Trauma, and Global Sovereignties* (Duke University Press; Durham/London, 2011) 97-111.

Heine, S.J., *Cultural Psychology* (W.W. Norton; New York/London, 2008) 454-455.

Hesselink, E.Q., *Genezers op de koloniale markt: Inheemse dokters en vroedvrouwen in Nederlandsch Oost-Indië, 1850-1915* (dissertation; Amsterdam, 2009).

Keller, R., 'Madness and Colonization: Psychiatry in the British and French Empires: 1800-1962', in: *Journal of Social History*, vol. 35, no. 2 (2001) 295-326.

Kerstens, P.A., and P.M. van Wulfften Palthe, *Opening Nood-Universiteit: Redevoering uitgesproken door Prof. dr. P.M. van Wulfften*

Palthe, President der Nood- Universiteit en P.A. Kerstens fd. Dir. van Onderwijs en Eredienst te Batavia op 21 januari 1946 (J.B. Wolters; Groningen/Batavia, 1946).

Kumar, D., 'Health and Medicine in British India and the Dutch Indies: A Comparative Study', in: J.S. Alter (ed.), *Asian Medicine and Globalization* (University of Pennsylvania Press; Philadelphia, 2005) 78-88.

Langen, C.D. de, 'Bij het 25-jarig Hoogleraarschap in de Psychiatrie en Neurologie van prof. dr. P.M. van Wulfften Palthe', in: *Folia psychiatrica, neurologica et neurochirurgica Neerlandica: Orgaan van de Nederlandsche Vereeniging voor Psychiatrie en Neurologie*, vol. 58 (Van Rossen; Amsterdam, 1955) 208-216.

Mardjono, M., 'The Development of Neurology in Indonesia', in: *Neurological Journal of Southeast Asia*, vol. 2 (1997) 193-199.

McCulloch, J., *Colonial Psychiatry and the African Mind* (Cambridge University Press; Cambridge, 1995).

Oda, A.M.G.R, C.E.M. Banzato and P. Dalgarrondo, 'Some Origins of Cross-Cultural Psychiatry', in: *History of Psychiatry*, vol. 16, no. 2 (2005) 155-170.

Pols, H., 'The Development of Psychiatry in Indonesia: From Colonial to Modern Times', in: *International Review of Psychiatry*, vol. 18, no. 4 (2006) 363-370.

Pols, H., 'Psychological Knowledge in a Colonial Context: Theories on the Nature of the "Native Mind" in the Former Dutch East Indies', in: *History of Psychiatry*, vol. 10, no.2 (2007) 111-131.

Pols, H., 'The Totem Vanishes, the Hordes Revolt: A Psychoanalytic Interpretation of the Indonesian Struggle for Independence', in: W. Anderson, D. Jenson, and R.C. Keller (eds.), *Unconscious Dominions: Psychoanalysis, Colonial Trauma, and Global Sovereignties* (Duke University Press; Durham/London, 2011) 141-166.

Porath, N., 'The Naturalization of Psychiatry in Indonesia and its Interaction with Indigenous Therapeutics', in: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, vol. 164, no. 4 (2008) 500-528.

Prins, R.K., 'De krankzinnigenverzorging in Nederlandsch-Indië gedurende de laatste vijf en twintig jaar', in: *Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië*, vol. 76 (anniversary issue)(1936) 73-83.

Shorter, E., *A History of Psychiatry: From the Era of the Asylum to the Age of Prozac* (John Wiley & Sons; New York, 1997).

Wiener, M.J., 'Dangerous Liaisons and other Tales from the Twilight Zone: Sex, Race, and Sorcery in Colonial Java', in: *Comparative Studies in Society and History*, vol. 49(3) (2007) 495-526.

Wulfften Palthe, P.M. van, *Gedachten over psychotherapie: Rede bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambte aan de Geneeskundige Hoogeschool te Batavia* (Wetvevreden, 1929).

Wulfften Palthe, P.M. van, 'Koro: Een eigenaardige angstneurose', in: *Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indie*, vol. 74 (1934) 1713-1720.

Wulfften Palthe, P.M. van, 'Over de bezetenheid', in: *Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, vol. 80 (1940) 2123-2153.

Wulfften Palthe, P.M. van, 'Hysteria', in: *Psychiatrische en Neurologische Bladen*, no. 49 (1946) 365-397.

Wulfften Palthe, P.M. van, *Neurologie en psychiatrie: Voordrachten van prof. dr. P.M. van Wulfften Palthe, Hoogleraar aan de Universiteit van Indonesië* (Wetenschappelijke Uitgeverij; Amsterdam, 1948).

Wulfften Palthe, P.M. van, 'Over het bendewezen op Java', in: *Psychiatrisch-Juridisch Genootschap*, vol. 29 (Van Rossen; Amsterdam, 1949) 1-20.

Wulfften Palthe, P.M. van, *Psychological Aspects of the Indonesian Problem* (E.J. Brill; Leiden, 1949).

Déjà Vu

Een historisch tijdschrift met toekomst!

Word vriend van Déjà Vu door een mail te sturen naar dejavuhsvl@gmail.com en krijg voor 10 euro per jaar een Déjà Vu bij u thuis op de deurmat.

De Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog

Conventionele oorlogvoering versus Mao Zedongs Guerrilla 1945-1949

Op 17 augustus 1945 kwam aan een eeuwenlange hechte relatie tussen Nederland en de Indonesische archipel een einde toen Hatta en Soekarno de onafhankelijkheid van Indonesië uitriepen. Pas vier jaar later, op 27 december 1949, droeg de Nederlandse regering de soevereiniteit van Nederlands-Indië officieel over.

Nederland hanteert tot op heden laatstgenoemde datum voor de erkenning van de Indonesische staat en dat ligt in beide staten nog altijd gevoelig. Niet alleen omdat het menig diplomatiek relletje heeft opgeleverd, maar ook vanwege de veteranen die gevochten hebben in voormalig Nederlands-Indië. Erkenning van 17 augustus 1945 zou betekenen dat zij een illegale of onnodige oorlog hebben gevochten en dat alle dienstplichtigen die dienst weigerden, ten onrechte zijn bestraft. Uiteindelijk heeft de Nederlandse regering in 2005 wel 'politieke en morele acceptatie' gegeven voor de door Indonesië gehanteerde onafhankelijkheidsdatum, maar de kans is groot dat het nooit meer dan dat zal worden. Dat het zestig jaar heeft geduurd voordat de Nederlandse regering überhaupt enige erkenning heeft gegeven aan de oorspronkelijke onafhankelijkheidsdatum zegt veel over de nog immer moeizame betrekkingen tussen Nederland en Indonesië.¹ De dekolonisatieoorlog in Nederlands-Indië speelt daarbij een belangrijke rol.

De uiteindelijke onafhankelijkheid van Indonesië betekende een militair verlies voor Nederland. Het is alom bekend dat Nederland zwaar materieel en een grote troepenmacht heeft ingezet in die militaire strijd. Hoe kan het dan dat Nederland de oorlog toch heeft verloren? Dit fenomeen, waarbij de zwakker geachte partij wint van de sterkere, is inmiddels een populair onderwerp in militaire studies.² Hoewel er brede, complexe en zeker ook unieke factoren ten grondslag liggen aan dit proces, is dit artikel hoofdzakelijk gericht op de militaire oorzaken. Er zal dus gekeken worden naar de strategie en tactiek van beide partijen,³ de effectiviteit ervan en de gevolgen. Ook meegenomen wordt het element van inheemse steun. (Inter) nationale steun is namelijk essentieel in elk conflict. Als de bevolking niet overtuigd kan worden van een dominante partij, is de kans groot dat een conflict zal blijven voortduren.⁴ Steun van buitenlandse partijen is ook belangrijk, maar zal om praktische redenen in dit artikel niet meegewogen worden als factor.⁵ Dit wil dus niet zeggen dat dit element niet wordt erkend.

Figuur 1: Nederlandse troepen onderweg naar Surakarta tijdens de 2e positionele actie. Bron: ANPFOTO/ANETA <http://www.anp-archief.nl/page/91661/nl>

Voorgeschiedenis

Ruim vierhonderd jaar geleden vertrokken de eerste Nederlandse handelsschepen richting 'de Oost' om kostbare specerijen te vinden die voor veel geld verkocht konden worden in Europa. Er werden in de loop van de tijd verschillende forten, handelsposten en andere permanente vestigingen gebouwd op onder meer Ambon, Banda, Java, de Molukken en Celebes. De invloedssfeer van de Nederlandse kolonisten breidde zich vaak in gewelddadige episodes uit, zoals de Lombokexpeditie (1894) en de oorlogen op Atjeh (1873-1904) en Bali (1906-1908)duidelijk maakten. Deze ontwikkelingen hebben onder meer geleid tot de eenwording van wat nu wordt beschouwd

¹ NRC, 'Indonesië werd onafhankelijk in 1945. Erken dit.' (versie 22 december 2009), (2 mei 2011).

² Zie bijvoorbeeld: Ivan Arreguin-Toft, *How the Weak Win Wars* (Cambridge 2005).

³ Strategie is het militair beleid, zoals de gevechtsplannen en het doel. Tactiek wordt omschreven als zijnde de '(gevechts)handelingen' die tijdens militaire operaties worden uitgevoerd. In principe is tactiek de uitvoering van de strategie.

⁴ M. Kitzen, 'Westerse militaire cultuur en counter-insurgency', *Militaire Spectator* nummer 3 (2008) 128-129.

⁵ James D. Kiras, 'Terrorism and irregular warfare', in: John Baylis (red.) et al., *Strategy in the contemporary world: an introduction to strategic studies* (New York: Oxford University Press 2005), 209-212.

als de Indonesische archipel.⁶

Onvermijdelijk was de wil tot zelfbestuur in Nederlands-Indië, die zich uitte in onder andere de opkomst van politieke partijen. De massa werd echter niet bereikt en het Nederlandse gezag vond de partijen vooral hinderlijk. Zodoende werden de meeste nieuwe partijen verboden. De communistische partij (PKI) werd bijvoorbeeld opgericht in 1920, maar werd zes jaar na bewezen opruiing opgedoekt.⁷

Daarmee nam onder de geschoolde Indonesische elite de wil tot

Ironisch genoeg kregen Japanse (!) soldaten, nadat Japan had gecapituleerd op 15 augustus 1945, een tijdelijke beschermende taak in Nederlands-Indië.

zelfbestuur niet af. Mohamed Hatta, opgeleid in Rotterdam en de latere vice-president van Indonesië, richtte een nationalistische partij op die zich de Indonesische Vereniging (PI) noemde. Ook de latere minister-president Soetan Shahrir was hier nauw bij betrokken. In 1927 werd de Indonesische Nationalistische Partij (PNI) opgericht door onder andere Soekarno, die later de eerste president zou worden van Indonesië. Deze personen werden, samen met de groeiende nationalistische aanhang, veelal genegeerd of in strafkampen gezet, waarmee echter de sentimenten niet verdwenen.

Ironisch genoeg kregen Japanse (!) soldaten, nadat Japan had gecapituleerd op 15 augustus 1945, een tijdelijke beschermende taak in Nederlands-Indië. De Indonesische nationalisten vormden namelijk – volgens de Nederlanders – een groot gevaar voor iedereen die loyaliteit toonde aan het voormalige koloniale gezag. Na een aantal weken werden de Japanners afgelost door Britse soldaten, die als taak kregen om alle gevangenen in de voormalige strafkampen te bevrijden en de orde en rust te bewaken. Er was dus geen Nederlandse soldaat te bespeuren toen Indonesische nationalisten de onafhankelijkheid uitriepen op 17 augustus 1945.⁸

'Politioenele' Acties

Nederland, dat in puin lag na de Duitse bezetting, wilde haast maken met het onder controle brengen van Nederlands-Indië. De opvatting heerste dat als er weer geproduceerd werd in de kolonie,

het thuisland sneller heropgebouwd kon worden. Ook was dit belangrijk vanuit het oogpunt van de kosten voor een grootschalige militaire operatie ter consolidatie van Nederlands-Indië, want om die te kunnen bekostigen was het belangrijk dat economische rehabilitatie zo snel mogelijk plaats had. Doorgaan op de ouderwetse koloniale voet zagen weinig mensen meer zitten; het was niet de bedoeling om Nederlands-Indië enkel als zogenaamd wingewest te misbruiken, zoals koningin Wilhelmina al aankondigde in haar rede van 7 december 1942. Na de bevrijding van zou Nederlands-Indië autonoom moeten worden binnen het Koninkrijk.⁹ Pas in het voorjaar van 1946 arriveerden de eerste mariniers. De meeste van hen hadden een training genoten in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië die hen moest voorbereiden op een strijd met Japan in Nederlands-Indië.¹⁰ De schattingen liepen uiteen hoeveel soldaten er nodig waren voor het bewaken van de orde: de Nederlandse legertop schatte dit op minstens honderdduizend soldaten, terwijl Hubertus van Mook, de hoogste vertegenwoordiger van Nederland in Nederlands-Indië, gokte op veertigduizend. Hoe het ook zij, dergelijke aantallen konden pas aanwezig zijn in 1947, waarmee generaal Simon Spoor heel Nederlands-Indië wilde heroveren.¹¹

Toch waren Nederlandse troepen al vrij actief met het aanpakken van de opstand. De uitvoering daarvan was voorlopig in handen van kleinere eenheden. In het zuiden van Celebes werd bijvoorbeeld in december 1946 een eenheid van het Depot Speciale Troepen (DST) onder leiding van luitenant Raymond Westerling ingezet om orde en rust te laten wederkeren en het gebied te zuiveren.¹² Westerling verzamelde inlichtingen over gewapende rebellen, liet de burgers de mensen aanwijzen die de streek terroriseerden en liet hen daarna executeren onder het oog van de bevolking. Deze vorm van geweld, die door een onderzoekscommissie werd beschreven als een vorm van contraterreur, liep soms uit de hand. De rechterhand van Westerling, onderluitenant Jan Vermeulen, bleek misbruik te hebben gemaakt van zijn bevoegdheden waardoor honderden onschuldige mensen waren omgekomen. Door de omstreden methodiek, die aan ruim drieduizend mensen het leven heeft gekost, kwam, toen publiekelijk bekend werd wat er gebeurd was, uit angst voor internationale afkeuring, snel een einde. Hoewel de methode van Westerling en diens onderluitenant omstreden was, had deze wel een gunstig effect op de strijd tegen de opstandelingen. De bevolking keerde zich namelijk tegen de opstandelingen, waardoor het voor hen niet meer mogelijk was om een gewapende strijd tegen Nederland te voeren.¹³ De militaire aanpak veranderde met de komst van grote aantallen

⁶ James D. Kiras, 'Terrorism and irregular warfare', in: John Baylis (red.) et al., *Strategy in the contemporary world: an introduction to strategic studies* (New York: Oxford University Press 2005), 209-212.

⁷ Ibidem, 26-27.

⁸ Van Liempt, *De Oorlog*, 364-365.

⁹ Ibidem, 399; C. Fasseur, *De leeuw en de Cheshire kat: Engeland, Nederland en de dekolonisatie van Indonesië 1945-1949*, (Amsterdam 1999) 8.

¹⁰ Ibidem, 377, 380-381.

¹¹ Van Liempt, *De Oorlog*, 397-399.

¹² D.w.z. het gebied ontdoen van politieke vijanden.

¹³ A.H. Nasution, *Fundamentals of Guerrilla Warfare* (Londen 1965), 35-36.

soldaten en materieel: de Eerste Politionele Actie, ook bekend als Operatie Product, begon op 21 juli 1947. Met ruim honderdduizend man verdeeld over drie complete divisies, enkele verspreide brigades, marine-eenheden en een kleine luchtmacht, was het de bedoeling om de Republiek bliksemsnel te overheersen. Tevens had de inlichtingendienst haar werk al gedaan door een deel van de aanhangers van de Republiek in kaart te brengen, die na de komst van het Nederlandse leger werden afgevoerd naar interneringskampen. Dit afvoeren van politieke tegenstanders werd uitgevoerd om de steun van de bevolking te winnen en steun voor de Republiek te temperen.¹⁴ Het belangrijkste doel van de operatie was het intact in handen krijgen van alle rijstvelden, koffie- en suikerondernemingen, rubberplantages en andere economisch belangrijke doelen. Een groot deel hiervan bevond zich op Java. Op Sumatra, waar ook militaire acties werden uitgevoerd, moesten olie- en steenkoolgebieden in Nederlandse handen komen. Verder was het van belang sleutelposities zoals wegen, bruggen en steden te veroveren, wat Spoor een speerpuntenstrategie noemde. Als de belangrijkste punten in Nederlandse handen waren, kon er begonnen worden met het zuiveren van het veroverde gebied.¹⁵

Op 5 augustus eindigde door buitenlandse druk, met name van de Veiligheidsraad, Operatie Product.¹⁶ Het staakt-het-vuren ging gepaard met de vaststelling van een nieuwe demarcatielijn die werd getrokken bij de posities van het Nederlandse leger. Het zuiveren van het gebied dat nu onder controle was, bleek een erg lastige klus, die nog moeilijker werd gemaakt vanwege het niet verbeteren van de omstandigheden voor de burgers; de sfeer werd met de dag grimmiger en vijandiger. De snelle opmars van het Nederlandse leger had grote militaire successen mogelijk gemaakt, maar de weerstand was relatief beperkt gebleken. Eenheden van het Indonesische Nationale Leger (TNI), dwaalden nog steeds rond in Nederlands gebied en reorganiseerden zich. Het betrof enkele tienduizenden soldaten. Deze eenheden actief opjagen was door het moeilijk begaanbare terrein geen mogelijkheid. De kennis die deze eenheden hadden over het gebied gaf ze nog een extra voordeel. Dit leidde tot hinderlagen en andere kleine gevechtsacties waarop het Nederlandse leger geen antwoord had. Zo werd bij een poging tot het verdrijven van een vijandelijke eenheid in een bergpas gebruik gemaakt van achthonderd granaten die werden afgevuurd door artillerie en drie jachtvliegtuigen die raketten op vijandelijke posities vuurden. Toen

dit geen verschil bleek te maken waren de Nederlandse troepen genoodzaakt zich terug te trekken.¹⁷

Voor Generaal Spoor was de Indonesische regering in Jogjakarta de doorn in het oog, omdat die de guerrilla in leven hield. Door de non-conventionele methode van de TNI koos de bevolking uit angst eerder voor de Republiek dan voor Nederland.¹⁸ Dankzij de inheemse steun, die deels werd afgedwongen en deels vrijwillig werd gegeven, wist de TNI zich staande te houden. De lokale bevolking voorzag opstandelingen van voedsel, onderdak, rekruten, inlichtingen en hielp mee aan sabotageacties. Een ander probleem bij het pacificeren van het gebied had volgens generaal Spoor te maken met de dienstplichtige militairen die daar minder geschikt voor waren: zij waren minder gemotiveerd, minder getraind en ook minder bereid om risico's te nemen; pacificeren was immers een levensgevaarlijke klus.¹⁹

[B]ij een poging tot het verdrijven van een vijandelijke eenheid in een bergpas gebruik gemaakt van achthonderd granaten die werden afgevuurd door artillerie en drie jachtvliegtuigen die raketten op vijandelijke posities vuurden. Toen dit geen verschil bleek te maken waren de Nederlandse troepen genoodzaakt zich terug te trekken.

Op 18 december 1948 zou de ergernis van Spoor aangepakt worden, toen de Tweede Politionele Actie werd gestart.²⁰ Het doel van deze actie, die Operatie Kraai werd genoemd, was de politieke en militaire top van de Republiek gevangennemen, het territorium van de Republiek onder Nederlands gezag brengen, de TNI vernietigen en zoveel mogelijk gebied op Sumatra veroveren.²¹ De nationalistenv hadden deze intenties van Nederland al voorzien.²² Tijdens de operatie lag de nadruk wederom op een speerpuntenstrategie. Hierbij werden de belangrijkste posities in het gebied en van de tegenstander bezet. Vervolgens zou de tweede fase van start gaan: het pacificeren. Het belangrijkste hiervan was het oppakken van de leidinggevenden van de tegenstander. Zonder aansturing en gezag zou een guerrilla niet langer effectief kunnen zijn, zo was de veronderstelling.²³ Net als tijdens Operatie Product werd er een groot arsenaal ingezet om de missie zo snel mogelijk te beëindigen. Vliegtuigen beschoten

¹⁴ P. Heijboer, *De Politionele Acties* (Bussum 1979), 32-33.

¹⁵ P. Groen, *Marsroutes en dwaalsporen: het Nederlands militair-strategisch beleid in Indonesië 1945-1950* (Proefschrift, Utrecht 1991), 115.

¹⁶ *Ibidem*, 45-46.

¹⁷ Heijboer, *De Politionele Acties*, 96.

¹⁸ Groen, *Marsroutes en dwaalsporen*, 119.

¹⁹ *Ibidem*, 234.

²⁰ Heijboer, *De Politionele Acties*, 124.

²¹ *Ibidem*, 134.

²² Nasution, *Fundamentals of Guerrilla Warfare*, 123.

²³ P. Groen, *Marsroutes en dwaalsporen*, 115.

het vliegveld van Jogjakarta, waarna parachutisten konden landen om het te veroveren. Vervolgens kwamen de eerste troepen binnen via vliegtuigen. De politieke leiders van de Republiek, waaronder Soekarno, werden daarna al snel gevangengenomen.²⁴ Toch verliep alles een stuk moeizamer vergeleken met Operatie Product. Niet alleen was de tegenstander beter voorbereid, ook lukte het de Republiek een schaduwstaat op te richten die de gevangenen politieke top tijdelijk kon vervangen en de strijd in leven kon houden. Dit was noodzakelijk aangezien Nederland een felle propagandastrijd voerde die de bevolking moest overtuigen van het totale verlies van de Republiek. Na de val van Jogjakarta werden bijvoorbeeld massaal pamfletten verspreid waarop stond: 'De Republiek bestaat niet meer'.²⁵ Uiteindelijk werd de militaire operatie beëindigd onder druk van de Verenigde Naties, die woest waren omdat Nederland eenzijdig een verdrag had opgezegd dat militaire acties aan beide kanten verbood.

Generaal Simon Spoor verklaarde dat nadat Operatie Kraai was afgelopen het nog twee tot drie maanden zou duren totdat het gebied was gepacificeerd.²⁶ Enkele maanden later zei hij nog eens achttien maanden nodig te hebben.²⁷ De periode januari tot augustus 1949 bleek namelijk de zwaarste periode voor Nederland in de oorlog met de Indonesische Republiek. De TNI dook weer overal op toen Nederland het voormalige gebied van de Republiek bijna compleet had bezet. De eerder afgestemde demarcatielijn fungeerde niet meer als strikte scheidslijn van de partijen, hoewel de TNI tijdens de wapenstilstand al vrij veel achter vijandelijke linies had geopereerd. Voor het Nederlandse leger betekende dit dat de troepen nog verder verdeeld moesten worden als patrouilles enig effect wilden opleveren. Dit had enerzijds tot gevolg dat de bevolking niet overtuigd was dat Nederland de overhand had.²⁸ Anderzijds maakte dit de Nederlandse soldaten kwetsbaarder, waardoor het aantal slachtoffers snel toenam: in de eerste helft van 1949 vielen er meer dan honderdzestig doden per maand.²⁹ Deze realiteit, in combinatie met een onduidelijk plan voor de toekomst van Nederlands-Indië, gaf de strijdbaarheid van de Nederlandse soldaten wederom een flinke klap.³⁰

De TNI

De tactiek van de Indonesische opstandelingen kwam neer op het voeren van een guerrilla die bestond uit vrijwilligers, voormalige soldaten van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) en mensen die waren getraind door de Japanners tijdens de Japanse bezetting.³¹ De intentie van deze krijgsmacht, die op papier tien divisies sterk bleek, was om zich te verdedigen tegen een Nederlandse aanval. Een in 1946 gepubliceerd Amerikaans inlichtingenrapport nam de TNI enkel serieus als guerrillaleger: '[T]he lack of arms, ammunition, training and senior commanders make it impossible for this 'army' to be formidable as anything but a force for guerrilla warfare and small scale raids'.³² TNI opperbevelhebber Soedirman wilde in eerste instantie op conventionele wijze strijd leveren en liet hiervoor geruime tijd tankvallen, bunkers en wegversperringen bouwen.³³ Ondanks de inspanningen veroverde het Nederlandse leger in 1947 tijdens Operatie Product in zeer korte tijd alle belangrijke wegen en steden en verstoorde de organisatie van de tegenpartij op alle mogelijke manieren, waardoor tegenaanvallen grotendeels uitbleven. Dit was te wijten aan een gebrek aan tijd, vaardigheid en centrale aansturing, waarover zelfs sarcastisch over werd gesproken bij het militaire hoofdkwartier van de rebellen: '(...) the Dutch staff was touring through Java'.³⁴ Hoewel de TNI wel enigszins getraind en bewapend was, onder meer met in 1945 achtergebleven of overgeleverde Japanse wapens, konden de soldaten individueel en organisatorisch niet tippen aan hun vijanden. Zo werden de Nederlandse tanks soms te lijf gegaan met speren en granaten.³⁵ Ook waren er te weinig leiders die de Indonesische krijgsmacht effectief aan konden sturen. Dit was niet alleen geconcludeerd door de Amerikanen in 1946, maar ook door de legerleiding van de TNI zelf. Zodoende was standhouden niet realistisch en bleef als enige optie het voeren van een guerrilla over, zowel in strategische als tactische vorm.³⁶

Hoewel de strijdmacht van de Republiek militair snel was verslagen, was deze niet compleet gedood of gevangengenomen. Daardoor was het mogelijk om verzet te blijven bieden aan het Nederlandse leger. Het voormalige Indonesische leger ging op in een onzichtbare beweging die de Nederlandse soldaten zoveel mogelijk probeerde

²⁴ Glissenaar, *Indië verloren, rampspoed geboren*, 68.

²⁵ *Ibidem*, 69.

²⁶ Nasution, *Fundamentals of Guerrilla Warfare*, 12.

²⁷ P. Groen, *Marsroutes en dwaalsporen*, 219.

²⁸ Heijboer, *De Politionele Acties*, 151.

²⁹ Van Liempt, *De Oorlog*, 414.

³⁰ P. Groen, *Marsroutes en dwaalsporen*, 220.

³¹ In 1943 werd de Heiho opgericht, bestaande uit jonge Indonesische soldaten. Niet veel later volgde de oprichting van de Peta, bestaande uit een vrijwilligersleger.

³² Officiële bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische betrekkingen, 1945-1950 IV, 31 maart – 16 juli 1946, S.L. van der Wal ed. *RIJKS GESCHIEDKUNDIGE PUBLICATIËN*, Kleine serie nr. 39 (Den Haag 1975).

³³ Heijboer, *De Politionele Acties*, 27.

³⁴ Nasution, *Fundamentals of Guerrilla Warfare*, 19.

³⁵ Heijboer, *De Politionele Acties*, 73.

³⁶ Nasution, *Fundamentals of Guerrilla Warfare*, 14-16.

lastig te vallen en hen zodoende ernstig demoraliseerde. Er werd overgegaan tot het leggen van hinderlagen, het zaaien van verwarring en er werden pogingen gedaan tot infiltratie in de door Nederland beheerste gebieden. De opstandelingen bleven door het moeizame terrein meestal ongrijpbaar, wat tot frustratie leidde bij de Nederlandse soldaten. Mobiele guerrilla's voerden zogenaamde *Wingate-acties* uit.³⁷ Dit waren troepen die in vijandelijk gebied de vijand op het juiste moment van alle kanten aanvielen. Deze methodiek was gebaseerd op de Britse bevelhebber Wingate die hiertoe in Birma overging tegen de Japanners; de methode bleek effectief en werd dus gekopieerd. De Nederlandse divisies werden gedwongen zich te verspreiden over heel Java vanwege talloze kleine aanvallen die plaats vonden van Bantam (West-Java) tot aan de kust van Besuki (Oost-Java). Desondanks waren de rebellen niet sterk genoeg om tot een grootschalig offensief over te gaan. De lokale bevolking moest zelfs gemobiliseerd worden om wegen vol boomstammen of mijnen te leggen om de Nederlandse troepen op te houden.³⁸ Langdurig standhouden tegen de vijand was niet mogelijk en werd vermeden.³⁹

Binnen de activiteiten van de guerrilla werd ook de Duitse methode van *Wehrkreise* geadopteerd. In grote lijnen was dit een indeling van militaire districten, die los van elkaar opereerden. In tegenstelling tot de effectief geleide Duitse legers met grote troepenaantallen, was een groot verschil met de Indonesische variant dat daar enkel kleine eenheden acties uitvoerden. Vaak werden deze eenheden niet eens aangestuurd. Aangezien de rebellen problemen hadden met het behoud van de organisatie en geen effectieve strijdmacht konden vormen, leek dit eerder noodzakelijke dan een bewust gekozen methodiek. Waarschijnlijk was de wijze van communiceren te ingewikkeld om via centrale aansturing orders te geven zodat *Wehrkreise* een logische organisatievorm werd. De radio's in het bezit van de rebellen werden alleen gebruikt voor communicatie tussen divisies. Om toch met elkaar in contact te blijven ging de communicatie tussen alle andere eenheden via koeriers. Zodoende waren niet alle partijen even goed op de hoogte van recente ontwikkelingen en was het lastig om acties op elkaar af te stemmen.⁴⁰

Gedurende de guerrilla was het de bedoeling om de sterke kanten van Nederland te ontwijken en de zwakke kanten aan te vallen. De steden, die stevig in Nederlandse handen waren, werden daarom genegeerd. De intentie was om patrouilles en de konvooien zoveel

mogelijk aan te vallen. Het dwarsbomen van het koloniale gezag was ook een belangrijke tactiek. De inheemse bevolking moest bang gemaakt worden om met de Nederlanders samen te werken, waardoor niet alleen collaborateurs hard werden aangepakt, maar ook vertegenwoordigers van het koloniale gezag. Ook belangrijk was het voorkomen van de economische wederopbouw. Nederland wilde de plantages zo snel mogelijk draaiende hebben en houden, terwijl de Republikeinen deze door de tactiek van verschroeiende aarde⁴¹ juist zoveel mogelijk vernietigden.⁴² Observatoren van de VN waren daar ooggetuigen van toen zij rapporteerden dat op plantages op Java nog niet geëxplodeerde vliegtuigbommen waren gemonteerd op productiemiddelen.⁴³ Om de zwakke kanten van Nederland aan te vallen werd een reorganisatie noodzakelijk geacht. Nadat Operatie Product was afgerond en de Nederlandse regering onder internationale druk een wapenstilstand moest aangaan, analyseerde de legerleiding van de TNI wat er was misgegaan.

Nadat Operatie Product was afgerond en de Nederlandse regering onder internationale druk een wapenstilstand moest aangaan, analyseerde de legerleiding van de TNI wat er was misgegaan.

Abdul Haris Nasution leverde daar de grootste bijdrage aan. Nasution, geschoold in Bandoeng op de Koninklijke Militaire Academie (KMA), diende in 1941 in het KNIL. Na de Japanse overheersing sloot hij zich aan bij de revolutionairen. Hij fungeerde als analist en deed suggesties om de strijdwijze van de opstandelingen te verbeteren. De hervormingen kwamen echter te laat, mede door een communistische opstand in Madiun (Java) in september 1948. De TNI moest hier handhandig ingrijpen om de verdeeldheid te neutraliseren. Het duurde twee maanden voordat het communistische verzet was gebroken. Nasution, die in deze periode zelfs bevelhebber van de guerrilla's werd op Java, erkende dat er geen tijd meer was om daarna te reorganiseren, want Operatie Kraai begon al op 19 december.⁴⁴

De reorganisatie van de TNI was niet volledig doorgevoerd ten tijde van Operatie Kraai, maar de aanvang bood al wel enkele voordelen. Ten eerste was het merendeel van de TNI op oefening toen de Nederlandse aanval begon. Waren de soldaten wel aanwezig geweest in bijvoorbeeld Jogjakarta, dan hadden ze gezien de asymmetrische verhoudingen in vuurkracht waarschijnlijk veel verliezen geleden.⁴⁵ Ten tweede had elke eenheid een sector en commandant toegewezen

³⁷ Nasution, *Fundamentals of Guerrilla Warfare*, 205; Heijboer, *De Politionele Acties*, 47.

³⁸ Heijboer, *De Politionele Acties*, 99.

³⁹ Nasution, *Fundamentals of Guerrilla Warfare*, 19-20.

⁴⁰ Ibidem, 132-133.

⁴¹ Deze tactiek stamt al uit de Oudheid en houdt in dat een gebied ernstig wordt beschadigd of totaal wordt vernietigd, zodat een aanzienlijke termijn niemand er meer voordeel uit kan halen.

⁴⁴ Ibidem, 182-183.

⁴⁵ Nasution, *Fundamentals of Guerrilla Warfare*, 229.

gekregen. Tot slot was de lokale bevolking gemobiliseerd om hen te steunen op het moment dat er weer een militaire ingreep zou uitbreken.⁴⁶ Die steun ging zo ver dat er zelfs munitie en wapens geleverd werden uit Nederlandse wapenfabrieken op West-Java. Dit werd in dit geval mogelijk gemaakt doordat de loyaliteit van enkele arbeiders, vrijwel altijd bestaande uit inheemse mensen, niet aan Nederland was, maar aan de TNI.⁴⁷

Figuur 2: Generaal Nasution. Bron: Algemeen Nederlands Persbureau – Fotoarchief, 1963-1968

Naast een tactiek was een guerrilla ook de strategie voor de Indonesische rebellen. Daarbij was de legertop zich bewust van de heersende militaire theorieën op dit gebied. Nasution verwees hoofdzakelijk naar het werk van Mao Zedong, die een militaire theorie had ontwikkeld ten tijde van zijn strijd in China. Wat als belangrijkste aspect werd gezien van de strategie, was de onderscheiding van drie verschillende fasen tijdens een guerrilla. De eerste fase is overgaan op een strategisch defensief. Hierin wordt een directe strijd met de tegenstander vermeden en is het de bedoeling om langzaam krachten op te bouwen. De bevolking wordt geïndoctrineerd en er worden verschillende uitvalsbases opgezet. De tweede fase omschrijft hij als een impasse, waarbij de opstandelingen hun schaduwstaat nog meer verstevigden en de frequentie van politieke moorden opgevoerd zou worden. Het verkrijgen van munitie en wapens is van groot belang in deze fase. De laatste fase betreft een strategisch offensief waarbij de guerrilla's een conventionele macht hebben gevormd en daarbij de tegenstander moeten overrompelen.⁴⁸ Volgens Nasution bleef de guerrilla in Indonesië hangen in de strategisch defensieve fase en was het nooit in staat om serieuze verliezen toe te brengen aan

het Nederlandse leger.⁴⁹ Hij was ook van mening dat een guerrilla in theorie ondersteunend is aan een strijdmacht die het offensief neemt tegen de vijand. Aangezien er geen conventioneel leger was in de Republiek ten tijde van het conflict, moest er een compromis afgedwongen worden, omdat winnen anders niet mogelijk was. De strategie was daarom het voeren van een felle uitputtingsoorlog. Daarbij moest zoveel mogelijk materieel van de tegenstander buitgemaakt worden. Dit was sowieso belangrijk voor de TNI, want vóór de reorganisatie van Nasution was er de intentie om een zo groot mogelijk guerrillaleger op te bouwen, terwijl dit in de praktijk ineffectief bleek. Tevens waren daar niet genoeg wapens voor, wat een structureel probleem was voor de TNI.⁵⁰ Politieke en psychologische doelen van deze strategie waren het straffen van collaborateurs en het ondermijnen van het Nederlandse gezag, wat goed lukte aangezien de lokale bevolking meer op de hand was van de Republiek dan op die van Nederland. Het verkrijgen van inlichtingen was tevens uitermate belangrijk. In de laatste fase van het conflict waren de guerrilla's meestal goed op de hoogte van vijandelijke troepenbewegingen.⁵¹

Een ander belangrijk onderdeel van de guerrilla was het voorkomen van de economische wederopbouw op Java en Sumatra. Die werd voornamelijk verhinderd door de tactiek van verschroeiende aarde. Eén van de belangrijke doelen van Nederland was het economisch heropbouwen van Nederlands-Indië om de wederopbouw in eigen land te financieren en om het leger te bekostigen dat het gebied onder controle moest brengen. Door deze opbouwopgingen te frustreren, werd de positie van Nederland met de dag slechter. Toen bekend werd dat de Verenigde Staten de Marshallhulp in zouden trekken als Nederland de militaire activiteiten niet zou staken, werd dit nog eens pijnlijk blootgelegd. Het was onmogelijk om alle plantages te verdedigen en dit bleek dus een heel effectieve strategie tegen de Nederlanders.⁵²

Conclusie

Hoewel er nog veel onbenoemde factoren zijn die het verloop van de onafhankelijkheidsoorlog hebben beïnvloed, is het duidelijk dat militaire factoren een belangrijke rol hebben gespeeld. Ondanks een groot militair succes met Operatie Product, waarbij de vijand was overrompeld, belangrijke wegen en steden in Nederlandse handen kwamen en belangrijke economische doelen waren veiliggesteld, had het Nederlandse leger moeite om het gewonnen gebied effectief te pacificeren. Dit kwam zowel door een gebrek aan mankracht als

⁴⁶ Heijboer, *De Politieke Acties*, 129.

⁴⁷ Nasution, *Fundamentals of Guerrilla Warfare*, 142.

⁴⁸ Kiras, 'Terrorism and irregular warfare', 214.

⁴⁹ Nasution, *Fundamentals of Guerrilla Warfare*, 76-77.

⁵⁰ Ibidem, 77; Groen, *Marsroutes en Dwaalsporen*, 232.

⁵¹ Nasution, *Fundamentals of Guerrilla Warfare*, 43-44.

⁵² Ibidem, 182-183, 186.

slechte timing. De tweede grote militaire actie, Operatie Kraai, bracht het er veel slechter vanaf dan Operatie Product. De politieke elite van de Republiek werd gepakt, maar de militaire leiding bleef uit Nederlandse handen en wist zelfs een schaduwstaat te organiseren. Tevens wist een beter aangestuurde TNI een aanvankelijk beperkt maar gestaag oplopend aantal Nederlandse slachtoffers te verwezenlijken, met als gevolg een toenemende druk op het moreel. Dankzij de hervormingen van Nasution werd de TNI een steeds gevaarlijkere gevechtsgroep die daadwerkelijk schade kon toebrengen aan de Nederlandse positie.

Figuur 3: De politionele acties. Bron: http://www.verzetsmuseum.org/uploads/archive/tweede-wereldoorlog/ned_indie/politionele_acties/roeveroy_attack370286.jpg

De problemen bij het bestrijden van guerrilla's waren bij de Nederlandse legertop in zekere mate bekend; het risico van een guerrillaoorlog was hen in ieder geval niet vreemd. De strategie werd daarom aangepast aan de beschikbare middelen. Zodoende werd Westerling, toen er nog geen grote Nederlandse troepenmacht aanwezig was, met speciale orders en bevoegdheden naar Zuid-Celebes gestuurd om de guerrilla daar uit te schakelen. Dat deed hij met succes, maar er was wel de realisatie dat een dergelijke aanpak niet mogelijk was in de hele archipel. Toen bij meer mensen bekend werd welke methodes hij er op nahield werden de acties van Westerling al snel in de doofpot gestopt. Dergelijke acties zouden internationaal niet getolereerd worden en daarmee zou Nederland sowieso de regie verliezen over de toekomst van Nederlands-Indië. Daarom werd de conventionele methode gecontinueerd, met als overtuiging dat het zuiveren van het veroverde gebied voldoende zou moeten zijn om de guerrilla te voorkomen of te verslaan. Tot slot waren de verhoudingen in steun in het voordeel van de Indonesische opstandelingen. De Republiek genoot immense inheemse steun waar de guerrilla's vele voordelen van plukten. Het verkrijgen van lokale steun was een element waar de Nederlandse legertop wel naar streefde, maar wat onhaalbaar bleek te zijn. De TNI

terroriseerde de streken effectief genoeg om de lokale bevolking hen te laten helpen en voorzien in onder andere voedsel, inlichtingen en onderdak. Ook werd de lokale bevolking vaak gemobiliseerd voor grootscheepse sabotageacties. Er waren simpelweg te weinig Nederlandse troepen om te laten zien dat ze de dominante partij waren. Internationaal gezien verloor Nederland de laatste belangrijke steun na Operatie Kraai. Daaropvolgend was het de internationale gemeenschap die de strijd uiteindelijk beëindigde, waarmee Nederland zowel de oorlog als Nederlands-Indië definitief verloor.

Literatuurlijst

Bronnen

Officiële bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische betrekkingen, 1945-1950 IV, 31 maart – 16 juli 1946, S.L. van der Wal ed. RIJKS GESCHIEDKUNDIGE PUBLICATIËN, Kleine serie nr. 39 (Den Haag 1975).

Officiële bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische betrekkingen, 1945-1950 79, 1 december 1948 – 12 januari 1949, S.L. van der Wal ed. RIJKS GESCHIEDKUNDIGE PUBLICATIËN, Kleine serie nr. 70 (Den Haag 1975).

Literatuur

Arreguín-Toft, I., 'How the weak win wars', in *International Security*, Vol. 26 No. 1 (2001).

Callwell, C.E., *Small Wars: their principles and their practices* (Nebraska 1996).

Fasseur, C., *De leeuw en de Cheshire cat* (Amsterdam 1999).

Glissenaar, F., *Indië verloren, rampspoed geboren* (Hilversum 2003).

Gouda, F. en Thijs Brocades Zaalberg, *American visions of the Netherlands East Indies/Indonesia* (Amsterdam 2002).

Groen, P., *Marsroutes en Dwaalsporen: Het Nederlands militair-strategisch beleid in Indonesië 1945-1950* (Proefschrift, Utrecht 1991).

Heijboer, P., *De Politionele Acties: De strijd om Indië 1945-1949* (Bussum 1979).

Kiras, James D., 'Terrorism and irregular warfare', in: John Baylis (red.) et al., *Strategy in the contemporary world: an introduction to strategic studies* (New York 2005).

Kitzen, M., 'Westerse militaire cultuur en counter-insurgency', in *Militaire Spectator* nummer 3 (2008).

Liempt, A.van, *De Oorlog* (Amsterdam 2009).

Nasution, A.H., *Fundamentals of guerrilla warfare* (Londen 1965).

Taylor, Alastair M., *Indonesian Independence and the United Nations* (Londen 1960).

ISGESCHIEDENIS

Alles over de geschiedenis
- met name die van vandaag -
lees je op isgeschiedenis.nl

WWW.ISGESCHIEDENIS.NL

Personalia

Patrick Bek

Patrick Bek studeerde geschiedenis aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en de Universiteit Leiden. Naast zijn onderzoek op het gebied van de koloniale geschiedenis, heeft hij als assistent-onderzoeker ook meegewerkt aan een onderzoeksproject (NIOD) over antisemitisme in naoorlogs Polen en Nederland. Momenteel verkent hij de mogelijkheden voor promotieonderzoek binnen de grenzen van zijn afstudeeronderwerp: de receptie van de psychoanalyse in een koloniale context.

Steven van den Bos

Steven van den Bos studeert aan de Universiteit Utrecht, waar hij naast zijn vaste (deeltijdbaan) de Research Master Modern History volgt. Hij specialiseert zich in veiligheidsstudies, met in het bijzonder terrorisme en 'insurgency'. Dit artikel is een bewerking van een paper uit zijn fase als Bachelorstudent Geschiedenis.

Wim van den Doel

Wim van den Doel studeerde geschiedenis aan de Universiteit Leiden en promoveerde in 1994 op het proefschrift *De Stille Macht. Het Europese binnenlands bestuur op Java en Madoera, 1808-1942*. Hij schreef daarna nog meerdere boeken, waaronder *Zover de wereld strekt. De geschiedenis van Nederland overzee vanaf 1800 (2011)*. Van den Doel is hoogleraar Algemene Geschiedenis en decaan van de faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit Leiden.

Wieger Gaasterland

Wieger Gaasterland rondde in 2013 de master Internationale betrekkingen in historisch perspectief af aan de Universiteit Utrecht. Dit artikel is een bewerkte versie van zijn scriptie die hij schreef over de Commissie van overleg Zuid-Molukkers-Nederlanders (1976-1978). Tijdens zijn studie deed hij ruime ervaring op met het verrichten van archiefonderzoek. Zo deed hij zowel tijdens zijn bachelor- als masterthesis onderzoek in niet eerder onderzochte overheidsarchieven. Momenteel is Wieger werkzaam bij het ministerie van Buitenlandse Zaken.